

**T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AZERBEYCANDA DÜĞÜN
GELENEĞİ VE GELİNLİK MODASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nigar JALALZADA

**Enstitü Anabilim Dalı: Tekstil ve Moda Tasarım
Enstitü Bilim Dalı : Tekstil ve Moda Tasarım**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. HÜLYA TEZCAN

ŞUBAT - 2022

T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AZERBEYCANDA DÜĞÜN
GELENEĞİ VE GELİNLİK MODASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nigar JALALZADA

ORCID ID: 0000000250151451

Enstitü Anabilim Dalı: Tekstil ve Moda Tasarım
Enstitü Bilim Dalı : Tekstil ve Moda Tasarım

Bu tez/....../201.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından
Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Nigar JALALZADA

24.02.2022

ÖNSÖZ

Bu tezin yazım aşamasında çalışmamı titizlikle takip eden, katkılarıyla bana yol gösteren sevgili danışmanım Prof.Dr.Öğretim Üyesi HÜLYA TEZCAN'a', maddi ve manevi desteklerini her zaman hissettiren canım aileme, teşekkürlerimi sunar, bu çalışmanın herkese faydalı bir çalışma olmasını temenni ederim.

Nigar JALALZADA

24.02.2022

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
KISALTMALAR	iii
ŞEKİL LİSTESİ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURUMSAL ÇERÇEVESİ	4
1.1. Azerbaycan`da Çok Kültürcülüğün Tarihi Gelişimi	4
1.2. Yeni Dönemde Azerbaycan Çok kültürcülüğü	7
1.3. Azerbaycan Kültüründe Çok Kültürcülük	8
1.4. Azerbaycan`da Dini Çeşitlilik.....	10
BÖLÜM 2: AZERBEYCAN DÜĞÜN GELENEKLER.....	16
2.1. Azerbaycan Düğün Öncesi Gelenekleri	16
2.2. Kız Beğenme ve Kız İsteme Aşaması.....	18
2.3. Küçük Elçilik Geleneği	18
2.4. Büyük Nişan Geleneği	20
2.5. Kına Yaktı Töreni	21
2.6. Kebin Kesme Töreni	25
2.7. Azerbaycan Düğün Sırası Gelenekleri	26
2.8. Azerbaycan Düğün Sonrası Gelenekleri	29
BÖLÜM III: BEYAZ GELİNLİK.....	31
3.1. Beyaz Gelinlik.....	31
3.2. Dünden Bugüne Beyaz Gelinlik	31
3.3. Osmanlı Dönemi Gelinlikleri.....	32
BÖLÜM IV: AZERBAYCAN`DA MODA	35
4.1. Azerbeycan`da Moda	35
4.2. Erkek ve Kadın Kıyafetleri	39
4.3. Motifler	39
4.4. Motiflerle Bezenmiş Kumaşlar	40
4.5. Azerbaycan`da Düğün Merasimi	47

4.6. Azerbaycan’da Nişan ve Kına Gecesi Giysileri.....	52
SONUÇ	58
KAYNAKÇA	60

KISALTMALAR

M.Ö. : Milattan Önce
yy. : Yüzyıl

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1:	Azim Azimzade'nin Düğünde Kadınlar isimli 1930 yılına resmi.....	17
Şekil 2:	Şirin Çay, kız isteme günü gelen misafirlere ikram olarak verilmektedir. ..	20
Şekil 3:	Azerbaycan'da bir nişan geleneği olan gelinin omuzlarına kırmızı fular atma.	21
Şekil 4:	Azerbaycan'da Kına Gecesi	24
Şekil 5:	Azerbaycan Ulusal Tarih Müzesi'nde geleneksel Azeri düğün kostümü.	26
Şekil 6:	Azim Azimzade Yoksul İnsanların Düğünü 1931	27
Şekil 7:	Osmanlı Gelinlikleri	33
Şekil 8:	Osmanlı Gelinlikleri	34
Şekil 9:	19. yy. Kayıtlı Üst Köynek.....	41
Şekil 10:	19.yy Ait Cepken.....	41
Şekil 11:	Envanter numaralı arkalık. XIX. yüzyıl.	42
Şekil 12:	19. Yüzyıla Ait Bir Lebbade.	42
Şekil 13:	19. Yüzyıla Ait Kürdü.	43
Şekil 14:	Garabağ Yöresi Kadın Kıyafetleri.....	44
Şekil 15:	Arkalık ve Tuman.....	45
Şekil 16:	Çuha Erkek Kıyafeti. Gazah yöresi 19 yy	46
Şekil 17:	Azerbaycan'da Gelin Alma	47
Şekil 18 :	Azerbaycan'da Gelin Evden Çıkma Merasimi (1985).	48
Şekil 19:	Gelin – Damat	49
Şekil 20:	Düğün Merasimi.....	50
Şekil 21:	Gelinin bey evine geldiği zaman. Gelin eve girmeden kurban kesilir (07 Mart 1985).....	51
Şekil 22:	Düğün Sonrası Masa Geleneği	52
Şekil 23:	Azerbaycan Kına Gecesi Kostümü	53
Şekil 24:	Gelin Damat Kına Gecesi Kostümleri.....	54
Şekil 25 :	Azerbaycan Yöresel Kıyafetleri	55
Şekil 26:	Azerbaycan Gelinlik Modelleri.....	55
Şekil 27:	Azerbaycan Günümüzdeki Gelinlik Modelleri	56
Şekil 28:	Günümüz Azerbaycan Gelinlik Modelleri	56
Şekil 29:	Günümüz Azerbaycan Gelinlik modelleri.....	57

Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitimi Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı : Azerbaycan'da Düğün Geleneği ve Gelinlik Modası	
Tezin Yazarı : Nigar JALALZADA	Danışman : Prof. Dr. Hülya TEZCAN
Kabul Tarihi : 24.02.2022	Sayfa Sayısı : vi (önkısım)+ 72 (tez)
Anasanat Dalı : Tekstil ve Moda Tasarımı	Sanat Dalı: Tekstil ve Moda Tasarımı
Azerbaycan Cumhuriyeti ve İran Azerbaycan bölgesindeki en önemli aile geleneklerinden biri Azerbaycan düğün gelenekleridir. Çok aşamalıdır ve çeşitli zorunlu ayinler ve geleneklerle ilgilidir. Eski Azerbaycan düğünleri, yüzyıllarca süren gelenekleri yansıtır ve önemli maddi maliyetlere ihtiyaç duyar. Azerbaycanlıların düğün törenleri, kız beğenme, elçilik, nişan, kına, dini nikâh, düğün, nişan giysisi, kına giysisi, gelinlik modelleri ve diğer geleneklerinden bahsediliyor. Halkın geleneksel kültürünün, bakış açısının, milli manevi değerlerinin incelenmesinde düğün törenlerinin rolü büyüktür. Azerbaycanlılar kendi kültürlerinin özgünlüğünü muhafaza etmeyi başarmışlar. Eski tarihi olan Azerbaycan halkının düğün geleneklerinin orijinal özellikleri bazı öğeler eklemek suretiyle bugün de korunmuştur. Çalışmada düğün törenlerinin halkın geleneksel kültürünün en istikrarlı öğelerinden birini oluşturduğu, onun aracılığıyla halkın örf ve geleneklerinin, milli manevi değerlerinin kuşaklar boyunca aktarıldığı sonucuna varılıyor. Halkın tarih boyunca oluşan milli manevi değerleri- dini inançları, aile değerleri, misafirperverlik gelenekleri, etiket kuralları, yemek kültürü, folkloru, müziği, dansları, nişan kıyafetleri, kına gecesi kıyafet modelleri ve gelinlik modelleri düğün törenlerine yansımıştır. Böylece düğün törenleri halkın bakış açısı, kültür ve tarihi hakkında bilgi vermektedir. İlk insanlarla birlikte, evlenme gerçekleşmeye başladı. Farklı kültürlerde, dinlerde, bölgelerde, evlenme törenleri değişiklik göstermesine rağmen amaç aynıydı. İnsanlık için önemli olan üç gün; doğum, evlilik ve ölüm için özel kıyafetler hazırlanmış ve günümüzde de bu durum devam etmektedir. Evlilik töreni, mutlu geçecek bir gün olması, yeni bir yuva kurma ve üst düzey kişilerde gösteriş ve güç gösterisi olması, gelin ve damadın törene gelenler tarafından ayırt edilmesi gibi, birçok nedenlerin bir araya gelmesiyle, evlenecek kişilerin en güzel ve gösterişli giysiler giymeye çalışması, her dönemde görülmüştür. Bu özel giysi zaman zaman kültürlere göre farklı özellikler de kazanmıştır. Kültürlere göre giyside kullanılan, renkler, semboller, aksesuarlar farklı anlamları ve tılsımları içermiştir. Bu çalışmada Azerbaycan'da Düğün Geleneği ve Gelinlik Modası araştırılmıştır. Çalışmaya Azerbaycan'da düğün öncesi gelenekleri, kına gecesi, düğün, nişan ve geleneksel kıyafetler modaya etkisinden bahsedilmiştir.	
Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Düğün Gelenekleri, Milli Manevi Değerler, Gelinlik Modası, Düğün, Gelinlik ,	

The Title of Thesis : wedding Tradition and Bridal Fashion in Azerbaijan	
Author: Nigar JALAZADA	Supervisor : Prof. Dr. Hülya TEZCAN
Date: 24.02.2022	Nu. of pages: vi (pre text)+72 (main body)
Department : Textile and Fashion Design	Subfield: Textle and Fashion Designı
One of the most important family traditions in the republic of azerbaijan and İran Azerbaijan region is the Azerbaijan wedding tradition. It is multi- stage and is concerned with various obligatory rites and traditions. Old Azerbaijani weddings reflect centuries of traditions and require substantial financial costs. Wedding caremonies, embassy, engagement,henna, religious wedding, wedding engagement dress, henna dress, bridal dress and value traditions of Azerbaijanis are mentioned. Wedding caremonies play an important role in examining the traditional culture, perspective and national spiritual values of the people. Azerbaijanis have managed to preserve the originality of their culture.The original characteristics of the wedding traditions of the Azerbaijani people with an ancient history have been preserved today by adding some elements. In the study, it is concluded that wedding ceremonies constitute ona of the traditional culture of the people, through which the customs and traditions and national spiritual values of the people are transferred over generations.The national spiritual values of the people – religious beliefs, family values, hospitality traditions, label rules, food culture, folklore, music, dances, engagement dresses, henna night dresses, henna night dress models and bridalgowns have beeb reflected in wedding ceremonies. Thus, it gives information about the perspective of the people, the culture, and the development history of the wedding ceremonies. With the first people, marriage began to take place. Although marriage ceremonies differed in different cultures, religions, regions, the purpose was the same. İmportant iner day for humanity; Special clothes were prepared for birth, marriage and death, and this situation continues today. Marriage ceremony , a happy day, setting up a new home, showing off and showing power amnong senior people, separating the bride and groom from those who come to the ceremony, it has been seen in every period that the people to marry try to wear the most beautiful and ostentatious clothes. This special garment has different characteristics from time to time according to the culter. The colors, symbols, accessories usad in clothing according to culteres included different meannings and talismans. In this study, wedding tradition and wedding dress fashion in Azerbaijan were investigated. In the study, pre – wedding traditions, henna night, wedding, engagement and traditional clothes were mentioned.	
Keywords : Azerbaijan Wedding Traditions, National and Moral Values, Bridal Fashion,Wedding, Bridal	

GİRİŞ

Bu başlık altında, araştırmanın konusu, araştırmanın amacı, önemi ve yöntemi ele alınmıştır.

Azerbaycanlıların düğün merasimleri – kız beğenme, elçilik, nişan, kına, dini nikah, düğün ve diğer geleneklerinden bahsedilmektedir. Halkın geleneksel kültürünün, bakış açısının, milli manevi değerlerinin incelenmesinde düğün törenleri büyük öneme sahiptir. Azerbaycan’da düğün merasimleri halkın milli manevi değerlerinin yanında aynı zamanda eski ve zengin bir kültüre hakim dir. Bilhassa en dikkat çekici özellikleri ise düğün merasimleridir. Azerbaycan’da düğün merasimleri oldukça dikkat çeker. Merasimler Azerbaycan halkının milli manevi değerlerini yansıtmaktadır. Sadece düğün merasimleri değil aynı zamanda başka değerleri de yansıtmaktadır. Azerbaycan halkı ulusal hareketlenme dönemini Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin parçalanmasından sonra yaşamıştır.

Diğer cumhuriyetlerde olduğu gibi Azerbaycan’da da 70 yıl Sovyet yönetimi dâhilinde halkın ulusal gelenekleri "geçmişin kırıntısı" bahane edilerek tam olarak ortadan kaldırılmak istenmiştir. Bu durum karşısında Azerbaycanlılar kendine has kültürlerini sürdürmeye devam etmişlerdir (Nurzade, 2018) .

Gelenek ve göreneklerin düğün merasimleri aracılığı ile milli manevi değerlerini kuşaktan kuşağa geçirmektedirler. Toplumun ve tarihin gelişme düzeylerine göre bilhassa ideolojilerine ve dini inançlara bağlı kalarak bazı değişimlere de maruz kalınmıştır. Sovyet hakimiyeti içerisinde Azerbaycan toplumu milli ve manevi değerleri ve düğün merasimi, gelenekleri değişime uğramıştır. Sovyet demokrasisinde genel olarak Sovyet kültürünün oluşturulması ile birlikte aynı zamanda politikalar uygulanmaktadır. Farklı dönemler içinde, farklı kültürlere sahip olan toplumların genel olarak Sovyet ideolojisi içerisinde ulusal etnik kültürlerle genel Sovyet kültürlerinin değiştirilmesi tahmin ediliyordu. Bundan dolayı düğün merasimlerin yeni ideolojiye uygun propagandası örf ve adetler düğün merasimlerinde bir takım radikal değişikliklere sebep olmuştur. Kırmızı düğünler XX.yy. 1920 - 1930 tarihlerinde (Bolşevik düğünleri) ile komsomol törenleri doğrudan üretimde organize edilmektedir. Ayrıca dini nikah yapılmamaktaydı. Bakü de bu anlayışa örnek olarak Teğmen Ümit adına fabrika kulübünde düzenlenen düğün

merasim dir. Komünistlerin düğün merasimine katılması ile devlet nikahın'dan sonra ideolojik kapsamlı sinema izletilmiştir. (Bakı, 1925).

Genel olarak buradaki asıl amaç toplumsal ilişkileri ve din adamlarının törene katılmalarını engellemektir. Bu nedenle Sovyet toplumu için de geleneksel merasimlerin tekrardan oluşmasını sağlamaktı. Ayrıca komsomol ve kırmızı düğünler sadece şehirlerde yapılıyordu. Azerbaycan halkı bundan dolayı merasimlerin kültürel yapılarına ters düştüğü için bu durumun yayılmasına engel olmuştur.

Komünist ve Komsomolçular bile geleneksel düğün törenini tercih ediyorlardı. Sovyet idaresinin ilk yıllarında islam dini ile ilgisi olmayan düğün törenlerin de "eski toplumun zararlı kalıntıları" damgası ile yasaklanmıştı. Örneğin, Azerbaycan Merkezi Yönetim Kurulu (MYK) 1927 yılında "Bazı düğün geleneklerinin yasaklanmasına ilişkin karar verilmiştir.

Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Merkezi Yönetim Kurulu düğün törenler için para verilmesi geleneğinin eski toplumun kalıntısı olduğu için Sovyet şartlarına uymadığını dikkate alarak karar vermiştir. Düğün merasimleri için ücret vermek ya da bağış yapmak yasaklanmalı; 2. Bağışı kabul eden kişiler için Ceza Kanununun paragrafı doğrultusunda alınmış bağışın hacize uğraması ile beraber cezaya çarptırılması ön görülmüştür (Efendi & Aliyeva, 1997)

Araştırmanın Konusu:

Bu çalışmada, Azerbaycan düğün gelenek ve göreneklerinden çok kültürcüğü ve dininden tarihçesinden başlayarak Azerbaycan'da yaşayan insanların düğün gelenekleri ve milli bayramlardaki, giysilerin ve aksesuarların modası incelenecek, günümüz gelenek ve göreneklerle modasıyla birleştirilecektir. Yok olma tehlikesi olan geleneksel kıyafetlerin araştırılması, arşivlenerek sonraki çalışmalara katkı sağlaması düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı:

Bu tezin amacı, Azerbaycan'da düğün gelenekleri, kına gecesi , nişan ve tören merasimlerinin özelliklerini araştırıp incelemek açığa çıkartılmasını sağlamak ve bu düğün geleneğini tanıtmaktır. Düğün törenlerinde ve milli bayramlarda giydikleri kıyafetlerin desen ve motiflerin tasarımlarda kullanılabilmesi yeni tasarımcılara yol göstermesi ve geleneksel kültürün yaşatılması amaçlanmıştır.

Azerbaycan'da düğün geleneği ve gelinlik modasında bazı değişimler gözlenmiştir. Düğün merasimlerinde ve milli bayramlarda giyilen kıyafetler ve giysiler tanıtmak ve yaşatabilmek için yapılan çalışmanın temel amaçları şunlardır.

Araştırmanın bu amaçları doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır.

- 1- Azerbaycan Düğün Gelenek ve Görenekleri nelerdir?
- 2- Azerbaycan yöresine ait geleneksel kadın erkek kıyafetleri nelerdir?
- 3- Azerbaycan gelinlik, nişanlık ve kına gecesi kıyafetleri nelerdir ?

Araştırmanın Önemi:

Azerbaycan düğün geleneğinin ve modaya uygun olarak öğrencilerin ve modacıların bireysel farklılıklarının olduğunu göz önünde tutarak, moda tasarım eğitimi ışığında desteklenmesi. Moda tasarım bakış açılarının belirlenmesi, her öğrencinin moda tasarım sanat bilgisi ölçülerek akademik başarılarını arttırılacağı, üniversite öğrencilerin daha yapıcı, yaratıcı, sorun çözebilen ve üretken bireyler olarak destekleneceği, geleceğin bireyleri olan üniversite öğrencilerinin, çağı yakalayan, entelektüel, çağımız sanat ve kültürünü kavrayabilen bilinçli, izleyici ya da katılımcı olarak moda tasarımına istekli kişiler olmaları yolunda açıkclarının tespit edilmesi konusunda araştırma yapmak, moda tasarım öğrencilerinin olumlu tutum geliştirmelerini sağlamak ve bu araştırmanın önemini vurgulamaktır.

Araştırmanın Yöntemi:

Bu bölümde, araştırmanın hangi yöntemle gerçekleştirildiği, veri toplama tekniklerinin kullanım gerekçeleri açıklanmakta aynı zamanda, güvenirlik ve geçerlik konusunda bilgi verilmektedir. Araştırmada veriler, alan araştırması yoluyla elde edilmiştir. Bu çerçevede, araştırmanın temel veri kaynağı, internet, kütüphane ve literatür, süresi yayınlar, kütüphaneler yerli-yabancı kaynaklar, yüksek lisans ve doktora tezleri, akademik yayınlardaki bildiriler, özel dergi yayınları, arşiv belgeleri, Halk Eğitim Merkezleri, elektronik ortamda literatür tarama, e-kütüphaneler, elektronik yayınlar, sanal müzeler, filmler, belgeseller, videolar.

BÖLÜM 1: ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURUMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Azerbaycan`da Çok Kültürcülüğün Tarihi Gelişimi

Bu bölümde çalışmanın çok kültürcülük ve tarihi gelişimi hakkında bilgi vermektedir. Bu çerçevede öncelikli olarak çok kültürcülüğün Azerbaycan`daki tarihi gelişim süreci açıklanmaktadır. Azerbaycan`daki çok kültürcü ortamın subjektif ve objektif gerekçeleri olduğudur. Bu gerekçeler ise coğrafi ve tarihi olayların olduğu sayılabilmektedir. Geçmişten bugünüme kadar Azerbaycan haritasının Kafkas alanında ayrıca etkisinin ve tesirinin olduğudur. Azerbaycan toplumunun cetleri, Zerdüştlüğe ve ilkel dine inanırlardı. Sonraki dönemlerde ise ıslamı tek tanrılı olarak benimsemişlerdir. Azerbaycan`da çok kültürcülük monoteizme kadar devam eden süreçte de zerdüştlüğün önemli bir yeri vardı. Zerdüştlüğün en önemli ayinlerden biri ise ateşe tapma olarak bilinmektedir. Zerdüştlük İran`ın batısından Aras nehrine kadar devam eden alanda Azerbaycan`ın güneyindeki coğrafyayı kapsamaktadır. Aynı zanda Zerdüştlük şer ve hayır arasındaki ilişki den savaştan bahsetmektedir. (Gönül, 2005)

Azerbaycan`nın çok kültürcülük döneminde ise Hristiyanlık konusu önemli bir yere sahiptir. Hristiyanlık Kafkas Albanyası`nda büyümesinin nedeni ise Havari (Apostolik) Faddey ve Vardomey`in isimleri ile yakından alakalı olduğudur. 4. yy. başlangıcında Albanya`nın hükümdarı olan Urnayr Hristiyanlığı bir devlet dini olarak duyurduktan sonra Alban Apostolik manastırının çevresini genişleterek birçok alanı kapsamıştır. Hristiyan dinin beşinci yüzyılda mezhepsel dağılımlarına kadar diofizit (İsa`nın yarı insan yarı tanrı olduğuna inan insanlara denir). Apostolik manastırı Sasani hükümdarlarının yerel siyasetleri bakımından diofizitlikten mesafeli olmuşlardır. Bundan dolayı Sasaniler alandaki güçlerini kaybetmiş olmalarına rağmen, Zerdüştlük Putpereslik ve mevcut durumlarını korumaktaydılar.

Azerbaycan coğrafyası tek tanrılı din olan islam`la tanışmıştır. Bütün dünya`ya İslam eş zamanlı yayılmamıştır. Putpereslik ve Zerdüştlüğün yoğun olarak yayıldığı bu bölgelerde Bilhassa güney Azerbaycan toprakları Muğan, Kaspi kıyılarında, Mil araz ve kir ırmak sularında İslam hızlıca büyümüştür. Kambisena, Arsak ve Uti kentlerinde yaşamakta olan Hristiyan Albanlar Hristiyanlıkların dan vazgeçmemişler dir. Bu alanda yaşayan Araplar Ehli- kitap olarak onayladıkları dinlerine hürmet göstermişlerdir. Bizans`ın kuvvetini

azaltmak adına monofizit görüşüne geçmeleri öngörülmektedir. (Bünyadov & Yusifov, 1994).

Alban Havari sekinz' inci yüzyılda Arap halifeliğinden ayrılmanın yolunu Bizansa'a iltica etmek istemiş fakat manastır diofizitliğe geri dönmek konusunda başarısız olmuştur. Hemen hemen Ermeni -Grigoryan manastırı Katolik' osu İlya Halife Ebd-el-Malik'e bir müzekkere yazmıştır. Mektubunda Alban manastırını hainlikle suçlamaktadır. Kısacası, Alban manastırı özgürlüğünü (avtokefallık) yitirerek Ermeni Katalikosluğu tabiyetine girmiştir. Udi, Arsak sahasında yaşayan Hristiyan topluluğu kültürel ve dinsel özümsemeye uğramıştır (Bünyadov & Yusifov, Azerbaycan Tarihi, 1996)

Azerbaycan Türklerinin yanın da olan Titul cemiyetinin burada pek çok dini ve etnik azınlıkları vardır. Azınlıkların içerisinde Kınalıklar, Ruslar, Yahudiler, Udiler, Tatlar, Buduklar,Lezgiler, Talışlar, yer almaktadır. Topluluklar İran dilli, Kafkas dilli ve Türk dillidirler. Topluluğun bir bölümü bu toprakların kökleşmiş cemaati olan ekalliyetlerin bir bölümü de geçmişin değişik periyotların da yaşamış siyasal ve sosyal olgular doğrultusunda ülke topraklarından taşınmışlardır. Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki nüfus sayımına göre 2009 yılında kişilerin %8,4 'ünü azınlıklar oluşturmaktadır.

Udiler, Azerbayca'nın temelli (autochthon) nüfus grubuna dahil olan azınlıklarından olan önceki alban kabilelerindenidir. Kafkas lisanının Nak-Dağıstan lisan ekibine bağlı udiler üzerinde önbilgilere M.Ö 5. yy. yaşamış önceki tarihçi Heredot'un geçmiş yazıtlarına rastlanmaktadır. Bir başka tarihçi ise M.Ö. 1.yy 'da Strabon kitabın'da ise Albanya'da yaşamakta olan ve yirmi altı lisan konuşan Alban köklerinin içinde udilerin adlarını söyler.

Udiler genellikle uti ve arsak şehirlerinde yaşamaktadırlar. On dokuz' uncu yüzyılın ikinci yarısında kayıtlar incelendiğinde, Yelizavetpol şehrinde yaşamakta olan Udilerin kendi etnik hüviyetlerini koruduğu bilinmiş olsa da 1828 - 1829 yıllarında Edirne ve Türkmen çay ittifaklarından sonra Ermenileşme süreçleri ilerleyen zamanda başlamıştır (R., 1999).

Sovyet dönemi içinde Yelizavetpol şehrinde yaşamakta olan Udilerin bir bölümü değişik alanlara dağılmıştır. Ermenistan olanlar ise özümlemeye uğramış ve ermenileşmişlerdir (Ehali, 2009).

Kafkas Albanyası'nın Kambisena illerinde isimi geçen yirmi altı lisanla konuşan topluluklardan biri olan İngiloylar, alban soylarındandır. İngiloyların cetlerinden olan "Gel" kabilelerine ilişkin malûmatlara Yunan tarihçilerinin yapıtlarına rastlanılır. Bugün Azerbaycan Cumhuriyetinin Zakatala, Balaken ve Gakh vilâyetlerinde yaşamakta olan İngiloyların lisanları fonetik açıdan detaylı incelenmemiştir. İngiloyları kendileri için yazdıkları ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılmadığı, ancak bu bilgilere gürcü kaynaklarından ulaşılmaktadır (Hacieli, 2007).

Başka bir azınlık grubu ise Tatlar kabilesidir. Orta çağ'da Azerbaycan'a yerleştikleri bilinmektedir. Kafkas Alban kabilesini kendisine bağlamak amacı ile göç siyaseti üçüncü ve altıncı yüzyıllar'da uygulanmıştır. A.A. Bakıhanov "Gülüstani-İrem eserinde Sasni şehirlerinin bu siyasete değinerek gelenlerin ülkenin şartlarına uygun yerlerine oturtulduğu yazılmıştır. Azınlık grupları aynı zamanda sasani hükümdarları için de sosyal taban yapı oluşturulmuştur. (Bakıxaov Qüdsi, 2005).

Rus tarih yazarları İ.Berzein ve P. Zeydlis'in betimlemelerinde ise Tatlar topluluğunun Kafkasya haritasına göç etmeleri I. Hosrov Enüşirevan'ın dönemi içinde aynı siyaset aracı olarak sürdürüldüğü söylenmektedir (Seydlitz, 1871) .

Tatlar İslam'a Hristiyanlığın Ermeni-Grigoryan kanadına ve Yahudi mezheplerine sadakat ediyorlardı. Bugün Müslüman olan Tatlar Abşeron adasında Deveci ve Kuba şehirlerinde yaşamaktadırlar. Yahudi Tatlar ise Oğuz şehrinin Vartaşen köyünde, Kuba şehrinin kırmızı kasabasında, Bakü'de ise Dağıstan bölgesinde ikamet etmektedirler. Bir değer Ermeni Grigoryan topluluğu ise Şamah şehrinin medrese, kerkeç, meseri, sapiyan köyünde, kelahan'da, Göyça İsmayılı ve dere şehirleri deveci şehir gilyar köyünde hayatlarını devam ettirmektedirler ve kendi lisanlarını devam ettirmişlerdir. Azerbaycan'da 10'000^den daha fazla Tat kabilesi vardır. Azerbaycan ve Müslüman Tatların manevi kültür ve öğeleri birbirine benzemektedir (Ehali, 2009).

Azerbaycan'da hayatlarını sürdüren azınlıkların Allakton (gelme) grubuna Yahudiler dahil dir. Azerbaycan'da üç topluluk resmi olarak kayıtlarda vardır. Bunlar; Avrupa Yahudileri, Dağ Yahudileri ve Gürcistan Yahudilerinden oluşmaktadır. Bu toplulukların için de en eski bilinen Dağ Yahudileri olarak bilinmektedir. Dağ Yahudileri Azerbaycan'da çok önceden itibaren Derben'te ve Kuba'ya gelmişlerdir. Daha sonra Avrupa Yahudileri 19. yy. sonuna doğru Bakü'ye gelmişlerdir. 1913 yılındaki nüfus

sayımlarına bakıldığında o dönemde Bakü’de 9.690 Yahudi’nin tespit edildiği görülmüştür. Azerbaycan’a daha sonra en son olarak Gürcistan Yahudileri de gelmiştir. Bugün Gürcistan Yahudi sayısı Azerbaycan’da 700 olmuştur. Toplamda Azerbaycan’da yahudilerin tamamı 9.100 olarak belirlenmiştir. (Bekker, 2000).

1.2. Yeni Dönemde Azerbaycan Çok Kültürcülüğü

19. yüzyıl’dan sonra Azerbaycan çok kültürcülüğü yeni mertebeye girmiştir. 19 ve 20 yy. göç politikaları uygulayan Rus İmparatorluğu 19 yy. ilk yarılarında Azerbaycan’nın Kuzey konaklarını işgal etmiştir. Genel olarak buradaki asıl amaç ise kökleri nüfus fazla olan Azerbaycan halkını sindirmeye çalışmak ve Müslüman topraklarını güçleri kapsamında yok etmektir. Bu durumda Azerbaycan’a Çarlık Rusyası Hristiyan etnosları ülkeye girmişlerdir. Bilhassa Almanlar, Ruslar ve Ermeniler bu göç politikası sonucunda Azerbaycan topluluğunun etnik yapısında ciddi farklılıklar olmuştur (Bünyadov & Yusifov, Azerbaycan Tarihi, 1996).

İlk Alman göç dalgasında Almanya’nın Baden - Württemberg krallığında yaşamakta olan tarikatçılar olmuştur. Böylece Almanlar Azerbaycan çok kültürcülük tarihinde bölgeye kayda değer izler bırakmışlardır. Kuzey Azerbaycan’a gönderilen Almanlar Rusların imparatorluk politikalarını ve siyasetlerini tam olarak tatmin etmemiş olsalar da batılı öğeleri Azerbaycan’ın ekonomik ve sosyal yaşam tarzlarına dahil etmişlerdir.

Özellikle yeni ziraat alanları, şarapçılık, madencilik, üzümculük ve kaynak suyu imal teknolojilerinin de ortaya çıkmasına neden olmuşlardır (Nadiroğlu., 2011) .

Azerbaycan’daki Almanların sayısı I. Dünya savaşı sırasında 15.990 kişiye çıkmıştır. Almanlar 20. Yy. başında gerçekleşen bu olaylardan etkilenmişlerdir. 1941 de etnik grup olarak bilinen Almanlar Azerbaycan’ nın doğusuna Orta Asya ve Sibirya’ya göç etmişlerdir (Zeynelova. S, 2002) .

Azerbaycan 20 yüzyılın sonunda özgürlüğünü tekrar kazanmıştır. Daha sonra Almanlara ait olan anıtlar restore yapılmıştır. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İ. Aliyev 30 Ağustos 2016 yılında talimatı ile Alman kolonilerinin 200. yıldönümünü kutlamıştır (Quliyeva, 2002).

Kayıtlara göre, Asya’nın Frigiya ili olan Frakiya aşiretlerinden gelen Ermeniler M.Ö. ikinci yüzyıl’da kurulmuş olan ve daha sonra yok olan Ermeni devletinde kalmışlardır. Bu süreçten sonra Ermenilerin sayısı 1830 ‘lu yıllar da Rus imparatorluğu göç politikası

ile yükselme göstermiştir. 1828 - 1830 'lu dönemlerde Osmanlı ve İran devletlerinden 120.000 Ermeni yaklaşık olarak Kuzey Azerbaycan topraklarına göç etmişlerdir. Genellikle Nahçıvan, Ordubad, İrevan ve Karabağ topraklarına gitmişlerdir. 1830'lar da Azerbaycan topluluğunun % 9'unu Ermeniler oluşturuyorken 20. Yüzyıl'ın başlarında ise bu sayı % 32.65 olmuştur (Verdiyeva & Rauf, Ermenilerin Seçeresi ve Ermenilere Göçleri, 2013).

Azerbaycan devleti 20. yy. başlangıcında çok kültürcülükte tırmanışa geçen bir dönem içindeydi. Azerbaycan Cumhuriyeti, devletin sınırları içerisinde yaşamakta olan bütün insanların hukuk eşitliğini 28 Mayıs 1918'de beyan etmiştir.

Azerbaycan ahalinin hoşgörü geleneğinden vazgeçmeyerek devletin yasa çıkaran kurumu olan Meclisi biçimlendiren ülkenin de siyasal ve sosyal hayatında önemli yere sahip olan azınlıklara bölünmüştür. Bakanlar kurulu, eğitim kapsamını millileştirirken azınlık ahalilerinin çocuklarının da çıkarlarını göz önünde bulundurmıştır. Halk Eğitim Bakanlığının da izini ile üst hazırlık sınıfları kurularak Rusça alanların da açılması ön görülmüştür (Mahmudov & Ağayev, 2004).

Demokrasi dönemi içinde insanlara dil, milliyet ve din ayrımı olmaksızın devlet tarafından bölgelere tamamen sosyal yardımlar ve destekler sağlanmıştır. 1919 yılında devlet Yahudi Hayır Cemiyeti, Müslüman Kadın Hayır Cemiyeti, Rus yardım Cemiyetleri ile beraber Yahudi ve Ermeni Ulusal Kurullar ve diğer cemiyetlerinse yaşlılara ve çocukların diğer yoksul kişilerin ihtiyaç ve yardımlarının giderilmesi için bütçe ayrılmıştı (Nagiyev & Verdiyeva, 2007).

Burada da açıkça görülmektedir ki, yöresel ahali kendinden olmayanlara hep sahip çıkmıştır. Bu tür ilişkiler Azerbaycan topraklarında devam etmektedir.

1.3. Azerbaycan Kültüründe Çok Kültürcülük

Azerbaycan'da uzun yıllar boyunca çeşitli alanlarında yaşamlarına devam eden ve Titul ahalisi olan Azerbaycan Türkleri ile birbirine karışan çok fazla etnik topluluğu vardır. Burada yaşayan ahali Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi diğer dinlerine inanmaktadır. Bu insanlar farklı lisan gruplarında konuşurlar. Bunlar; Dağ Yahudileri, Tatarlar, Avarlar, Grızlar, Kürtler (Hint-Avrupa) Udiler, Ahıska Türkleri, İngiloylar, Kınalıklar

(Kafkas) Ruslar, Sakhurlar, Lezgiler, Talışlar, Ukraynalılar ve Malokanlar (Slavyan) takımlarına aittirler. Bu topluluklar kendi lisanlarını, kültürlerini ve inançlarını koruyarak, kendi gelenek ve adetlerini yaşatarak gelecek kuşaklara geçirmişlerdir. Azerbaycanlıların folklorundan faydalanarak karşılıklı olarak milli ve dini bayram kutlamalarına katılmışlardır.

Azerbaycan`da en eski milli bayram olarak devlet düzeyinde kutlanılan Unesco`nun beşeriyetin somut olmayan kültürel veraset listesine dahil edilen Nevruz kutlamalarına bütün ahalinin katılımı çok kültürcü adetlerine örnek olarak gösterilebilir.

Azerbaycan folklorunda çok kültürcülüğten söz ederken Kafkas topluluğunun danslarının yerini bilhassa belirlemek gerekir. Azerbaycan dans müziğinde Kafkas ahalinin dansları özel bir yere sahiptir ki bunlardan en yaygını olan “Lezginka”dır .Bu dans bazen “Lezgi-hengi”, “Lezgi Dansı” olarak da bilinmektedir.

Azerbaycan vilayetlerinde ve bucaklarında azınlıkların ve etnik ekiplerin yaşadığı alanlarda kendi tören ve merasimleri kültür ve müzik folklorunu yaşatmak amacı ile pek çok dans ekibi ve kültür merkezi faaliyete geçmiştir. Azerbaycan müzik mirasında milli ruhta tefsirini yansıtan beste Füzuli'nin Leyli ve Mecnun operası eski Arap rivayetini yansıtmaktadır. Bu söylentiler Arap halkının yaşamlarından alıntılar olsa da Üzeyir Hacıbeyli'nin aracılığı ile dinleyenler Azerbaycan topraklarından ve halkında gerçekleşiyormuş hissiyatını geçirmektedir. Firdevsin başyapıtı olan Şahname yapıtının desenlerini temel almaktadır. Muğam (Azerbaycan Halk müziği) operasında besteci milli müzik aracılığı ile kahramanların iç dünyalarını anlatmaya çalışmıştır. Üzeyir Hacıbeyli'nin Aslı ve Kerem, Şeyh Sinan, operaları da çok kültürcülük açısından incelenmesi gereken önemli kaynaklardan biridir. Eserlerde de ayrı milletlere ve dinlerle alâkalı kahramanların birbirine besledikleri saf sevgiden ve trajedilerinden bahsetmektedir. Besteci “Şeyh Sinan”da Arap şeyhi ve Gürcü kızının, “Aslı ve Kerem” de Türk şehzadeyle Ermeni keşişin kızının trajedik aşk hikayesi desenlerinde duygusal izlere rastlanmaktadır. Üzeyir Hacı beyli, “Karı-koca” (1910) müzikali ile aynı zamanda Azerbaycan`da müzikal komedi türünün de temellerini oluşturmuştur. Üzeyir Hacıbeyli'nin dağarcıkına türlü ahalinin musikisel mirasına alıntılama olarak nitelendirilebilecektir (O'Brien, 2004).

Azerbaycan'daki besteci ve yazarlar dünyanın bir ucundan başka bir ucuna ve kültürlerine dokunmadan geri kalmamışlardır. Yazar Piter Abrahams'ın ırkçılık ayrımına karşı tutum ve bağımsızlık talebini konu eden yapıtını Azerbaycan'ın bestecilerinden olan Gara Garayev "Yıldırım Yollarla" balesinin musikisi ile seyirciyi buluşturmuştur.

Azerbaycan'nın modern bestecilerinin dağarcıklarında eşsizlik bakımından tolerans ve çok kültürcülük öğelerine rastlanmaktadır. Bilhassa dini içerikli konuları ve yetenekleri araştırılma değeri olarak görülür. Özellikle Besteci Dadaşov, Capella Korosu için bestelediği "Ave Maria" kanonunda Füzuli'den atıflar yapıldığı bilinmektedir (Malak, 2019).

1.4. Azerbaycan'da Dini Çeşitlilik

Azerbaycan'da yaşamış en eski monoteist dinlerden biri Yahudiliktir. Hristiyanlık'ta ve İslam'da en önemli farkı ise milli din olmasıdır. M. Ö. 8. Yüzyıl'da ortaya çıkmıştır. Yahudilerin Azerbaycan'a gelmeleri ile ilgili çok fazla söylentiler olmuştur. Dağ Yahudileri 18 yy. Guba hanlığına yoğun olarak yerleşmişlerdir ve uzun bir süre burada kaldıkları için Yahudilerin yaşam bölgesi kasabası olarak söylenmektedir. Aynı zamanda Yahudilerin yoğun olarak yaşadığı bir diğer bölge ise Oğuz ilidir. Günümüzde İran'ın Gilan eyaletinden olan Yahudiler 17. Yüzyıl'da buraya göç etmiş ve komşu Yahudi köyleriyle kaynaşmışlardır (Malak, 2019).

Abşeron'da yaşanan petrol gelişmeleri Rusya İmparatorluğu'nun Güneydeki en büyük sanayi şehrine 19. yy. ikinci yarısında dönüşmüştür. O dönemde Azerbaycan'nın farklı alanlarından dağ Yahudileri Bakü'ye göç etmesi ile milli etnik özelliklerini de aynı zamanda zenginleştirmiştir. Sovyet döneminde ise Yahudiler karşılaştıkları zorluklara rağmen kendi geleneklerini ve dinlerini korumaya devam etmişlerdir. Bağımsızlıktan sonra tüm azınlıklar gibi, devlet tarafından onların kültürleri, dinlerinin yanı sıra özgürlüklerinin ve hakları'nın korunması yolunda aşamalar atılmış, kültürlerini geliştirme ve yaşatmaları için devlet tarafından destek sağlanmıştır. Bugünümüzde Bakü'de Oğuz ve Guba illerinde tam olarak 6 sinagog mevcuttur. Sumgayıt ve Gence kentlerinde ise Yahudi dini derneklerine ait ibadethaneler faaliyette olduğu bilinmektedir. Kırmızı kasabada Dağ Yahudilerine ait 200 yıllık sinagog restore edildikten sonra 2010 Ekim ayında ibadet için açılmıştır. 2010 Ekim ayının 27'sinde Cumhurbaşkanı İ. Aliyev'in teşebbüs ve desteği ile Bakü'de devlet bütçesinden finanse edilen sinagogun

inşasına başlanmış, 5 Nisan 2011 tarihinde de açılışı gerçekleştirilmiştir. Azerbaycan'a göç eden bir başka cemiyet ise Gürcistan Yahudileri olmuştur. Çok eskiden Gürcistan'da yaşamış ve gürcüce konuşan cemiyetlerdendir.

Azerbaycan'daki bir diğer cemiyet ise Avrupa Yahudileridir. Aşkenazi ifadesi orta asırlarda Yahudilerin Avrupa topraklarına Almanya'ya verdikleri isimden geldiği bilinmektedir. Fakat zaman geçtikçe bu isim subetnik kavram olarak yalnızca o bölgede yaşayan (Almanya) Yahudileri için değil, onların köklerinden gelenlere ve diğer Avrupa topraklarına göç etmiş olan Yahudiler için de kullanılmaktadır. Kendilerine has özellikleri ile Yahudilerden ayrı olan Avrupa Yahudilerinin teşekkül tarihi de pek çok araştırma konusuna dahil edilmiştir. Bilim insanlarının genetik, antropoloji, linguistik ve tarihi araştırmalara temel alarak Aşkenazilerin çok asırlık süreçte türlü Yahudi asıllı ahalinin karışık göçü sonucunda Polonya arazisinde Visla nehrinin yukarısında yaklaşık 700-800 yıl öncesinde şekillendiğini söylemektedirler. (Young, 2009).

Avrupa Yahudilerinin Azerbaycan'a yerleşimi On dokuzuncu yy. rastlamaktadır. 1826 - 1828 dönemini içeren II. Rusya ve İran savaşının Türkmen çay ittifakı ve bitmesi durumunda Çar Hükümetinin Kafkasya'da güçlenmesi Aşkenazilerin Azerbaycan'da barınmasına neden olmuştur. Bu durum 19. yy. da daha fazla bir tacil kazanmıştır. 1897'de ise Bakü'de yaklaşık olarak 2500'e yakın Yahudi yaşamaktaydı ve onların büyük bir kısmı ise Avrupa Yahudisi idi. 1913 yılında ise bu rakam 10 000'e ulaşmıştır. Bir başka Yahudi cemiyetlerinin yerleştiği alanlarda olduğu gibi 1910 yılında da Bakü'de sinagog inşa edilmiş ve burası Avrupa Yahudileri için yalnızca ibadet yeri olmamış onların eğitim aldıkları bir yere dönüştürülmüştür.

Avrupa Yahudilerinin siyasi ortama aktif bir şekilde girmeleri ve siyasi parti kurmaları 20 yy. başlarında Bakü'de gerçekleşmişti (Young, 2009). Partinin etrafına aydınları, küçük burjuvazi ve zanaatkarları bir araya getirmişlerdir. Bakü'de Avrupa Yahudileri Sovyetler döneminde dini cemiyeti ve sinagogu olmuş olsa da, cemiyetin sınırlı sayıda üyesi olmuşlardır.

Bakü'de Aşkenaziler için büyük ve şatafatlı sinagog yapılmıştır. Doğu Avrupa'daki en büyük Yahudi ibadethanelerinden biridir. Tahmini 16.000 Yahudi Azerbaycan'da yaşamaktadır. Azerbaycan'da Azerbaycan- İsrail Dostluk Merkezi, Sohknut Yahudi Ajansı, "Coynt" ve "Vaad-L-Khatzola" isimli Yahudi gelenek ve göreneklerinin

korunması ve muhafazası ile alakalı kurullar, dini mektepler, Yahudi cemiyetleri ve kültür merkezileri, “Yeve Kadın Cemiyeti” ve diğer sivil toplum dernekleri, çalışması olmuştur. Ayrıca Bakü Devlet Üniversitesi’nin Oryantalizm Fakültesinde İbranice eğitimi verilmektedir. Bakü’de yaşayan Yahudi çocukları için H. Aliyev Fon’u ve “Or-Avner Uluslararası Fonu” tarafından “Toleransın adresi Azerbaycan” projesi dahilinde “Khabad Or-Avner Eğitim Merkezi” yapılmıştır (Aliyev, 2010).

Azerbaycan’da içerik ve zenginlik bakımından en kapsamlı dinlerden biri de Hristiyanlıktır. Ülkede hali hazırda Hristiyanlığın her dalı temsil edilmektedir: Protestant, Provaslav ve Katolik Azerbaycan’da Hristiyanlıktan söz ederken Kafkas Alban manastırı ve onun tarihine gitmek gerekmektedir. Alban manastırının yalnızca Kafkasya’da değil aynı zamanda Hristiyan dünyasında eski manastırlardan biri olduğu bilinmektedir. 8-13. yy. yerel çalışmalarda yer alan Hristiyanlar ibadethanelerinde bu dini koruyup kollamaya çalışan en önemli dini örgütlere dönüşmüşlerdi.

Kafkasya’da faaliyette bulunan Gum (Gakh), Hotaveng (Kelbecer), Genceser (Ağdere) ve başka Alban ibadethaneleri buna örnek olarak gösterilebilir. Kafkasya Rus İmparatorluğu tarafından işgal edildikten hemen sonra Alban manastırının kendi özgürlüğünü koruma şansı zayıflamıştır. Çar Hükümeti Ermeni katolikosluğuna bir takım öncelikler tanımıştır ve onun Alban patrikhanesinin özgürlüğünü yok sayarak Ermeni patrikhanesinin yönetimi altına verilmesini onaylamıştır. Sonuç olarak, 1836 yılında “Rusya Kutsal Sinodu”nun fermanı ile imparator I.Nikolay’ın tebliği ile nizamnamesi mahsusi ayinleri olan Alban Hristiyan patrikhanesi iptal edilerek, onun depo evrakları da dahil olmakla beraber bütün malvarlığı Ermeni-Grigoryan patrikhanesine geçmiştir (Orucov, 2012) .

Zaman içinde Alban halkı da etnik ve dini özümlemeye uğramıştır. Düz alanlara yerleşen topluluk İslamı kabul etmiş ve Müslümanlaşmıştır. Alban halkı ise Ermeni-Grigoryan dininin tesirinde kalarak Ermenileşmişlerdir. Kuzey doğu bölgesinde yaşayan halk ise Gürcü- provaslav patrikhanesinin etkisinden etkilenmiştir.

Azerbaycan’da 19. Yüzyıl’ın başlarında Pravoslavlık çarlık Rusyası’nın göç politikası sonucunda genişlemiştir. Bakü’de ilk Provaslav patrikhanesi 1815 yılında açılmıştır. Bu karar Şamahı beldesinde Rus birlikleri başkomutanı N. F. Rtişşev’in kararnamesi ile hukuken kabul edildikten sonra Rus beraberlikleri için akça toplanmıştır. Yalnız yapım

süreci uzun zaman alacağı için dindarların geçici ibadet yerine ihtiyaç duyulduğundan o dönemler, Kız Kulesi yakınlarında yiyecek mağazası olarak kullanılan eski cami binası “Kutsal Nikolay” ismi ile provaslav patrikhanesine dönüştürülmüştür. Daha sonra bu patrikhanenin yerini 1850 - 1858 yıllarında yapılan “Kutsal Nikolay” patrikhanesi almıştır (Orucov, 2012).

Önceki patrikhaneler kullanılamaz hale geldiğinden ilk olarak kapatılmıştır. 1892 yılından sonra restore edilerek daha küçük patrikhaneye dönüştürülmüştür. Bakü’de donanma ve askeri toplanma patrikhaneleri de çalışma göstermeye başlamıştır. 19. yy. ikinci yarısında ülkede gelişen petrol varietliliğinden sonra Rusya İmparatorluğu’nun türlü kesimlerinde kalifiye ve vasıfsız iş gücünün akın etmesi ile Azerbaycan’da Rus Provaslav Hristiyanlığı’na ibadet eden topluluğun skoru artmıştır. Bundan dolayı doğal olarak mevcut durumda var olan daha büyük patrikhanelerin yapımı kaçınılmaz olmaya başlanmıştır. Bakü’de 1888 -1889 ‘da Aleksandr Nevski patrikhanesine başlanmıştır. Güney Kafkasya kesiminin devasa Provaslav patrikhanesi idi. Özgürlüklerini kazanıldıktan sonra adalet özgürlüğünün beyanı üzerine ayrı dinlere bağımsız çalışmalar için izin verilmiştir. Moskov ve Ümumrusya Patriarkı II. Aleksi’nin ve Rus Pravoslav Manastırı’nın Kutsal Sinodu’nun 28 Aralık 1998 tarihli kararı ile Bakü ve Hazar Havzası Yeparkhı yeniden oluşturuldu ve başına Aleksandr İşein yepiskop atanmıştır.

Rus İmparatorluğu’nun işgalinden sonra bütün katolik gruplar çalışmalarını durdurmuşlardır. Fakat 19. Yüzyıl’ın ikinci yarısı 20. Yüzyıl’ın başlarına kadarki zaman diliminde önemli gelişmeler olmuştur. Bu dönemde Azerbaycan’da Katolik dinine inancına ve Batı patrikhanelerine bağlantılı yabancıların sayısı giderek hızla artış göstermekteydi (Bünyadov, Azerbaycan VII - IX Asırlarda , 2007).

Bakü’deki ilk Katolik manastır 1850’li yıllarda Rus birlikleri tarafından katolik subayların Kafkasya’ya sürgün edilmesi ile başlamıştır. 19. Yüzyıl’ın 1880’li yıllarında Bakü’de katoliklerin sayı 1.000 kişiyi geçmiş ve Bakü prihodu bu dönem içinde bağımsızlaşmıştır. Daha sonra Kutsal Meryem’in Bakire Hamileliği şerefine manastır (1895) inşa edilmiş ve onun faaliyeti 1900 yılında Çar fermanı ile gerçekleşmiştir. Manastır Sovyetler dönemi içinde 1931- 1934 yılında tamamen ortadan kaldırılmıştır. Papaz Demirov’sa dini ritüeller yaptığı için önce hapis edilmiş ve daha sonra kurşuna dizilmiştir. Sovyetler parçalandıktan sonra, 1992 yılında Azerbaycan’da katolik cemiyeti

çalışmalarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Daha sonra birkaç Katolik bir araya gelerek Vatikan'a müzekkere yazarak ibadet yapabilmek için papaz istediklerini yazmışlardır.

1996- 1997 yıllarında Vatikan'ın Tiflis'deki elçiliğinin müsteşarı Timon Kmeleski meselesi ile ilgili olarak Bakü'ye gelerek ilgili kişilerle görüşme yapmıştır. 2 Nisan 1999 Azerbaycan'da katolik cemiyeti resmi kayıtlara geçmiştir. 23 Mayıs 2002 tarihinde dönemin dini lideri Papa II. Yohann Pavel Azerbaycan'daki Katolik Manastırını ziyaret etmiştir. Seyahat sonrasında dönemin Cumhurbaşkanı H. Aliyev'in talimatları ile Katoliklerin manastır inşası için toprak belirlenmiş, 2004 yılında Azerbaycan'a gelen Vatikan temsilcisi Cardinal Toran katolik manastırının geleneklerine uygun bir şekilde kutsamıştır.

19 yüzyıl'ın ilk yarısında, Hristiyanlığın üçüncü büyük kolu olan Protestanlık Azerbaycan'da yayılmıştır. O dönem içinde Almanların Çarlık Rusyası'na bilhassa Güney Kafkasya'ya yerleştirilmesine başlanmıştır. Göygöl (Yelenandorf) ve Şemkir'de (Annenfeld) Alman kolonileri kurulmuştur. Alman sanayicilerinin Azerbaycan'a 19 yy. sonu 20 yy. başlarında gelmesi ile Gedebe ve Bakü'de Lüteran manastırları yapılmıştır (Abdullaev, 1992).

Bakü'de inşa edilen Lüteran manastırı Cumhurbaşkanı İ. Aliyev'in kararnamesi ile 2010'da restore edilmiştir. 19. yy. 30'lu yıllarından başlayarak Rus İmparatorluğu'nun merkezi alanlarından slavdili topluluğun Güney Kafkasya'ya yerleşmesi sonucu Azerbaycan'a yerleşmiş Molokanlar çalışmalarını sürdürmektedirler. Günümüzde Bakü ve Sumgayıt şehirlerinde, ayrıca Gobustan'da ve Hilmilli köyünde, İsmayılı ilinin İvanovka kasabasında resmi Molokan dini cemiyetleri faaliyetlerine devam etmektedirler. Özgürlükten sonra Bahai dini cemiyeti tekrardan yapılanarak, devlet kayıtlarına geçmiştir. Daha sonra Krişna şüuru dini cemiyeti ortaya çıkmıştır.

İslam dini Azerbaycan'nın coğrafyasında derin izler, maneviyatlar, kültürler bırakmış dinlerden biridir. Günümüzde halen ülkede her iki cemiyetin üyeleri vardır. Azerbaycan 14 Yüzyıllık dönemi İslamiyet dini ile alâkalıdır. Azerbaycan'nın İslamla alakalı en önemli hususlardan biri ise bu dinin Kafkasya'da Azerbaycan aracılığı ile yayılmasıdır. İslamın Azerbaycan'da yayılması 7'inci yy. gerçekleşmiştir. Tarihçiler bu dönemi de birkaç kademeye bölüştürmüşlerdir. Birinci evre 7. Yüzyıl'ın ortalarından 8. Yüzyıl'a kadar olan İslam fütuhatlari dönemi olarak bilinmektedir. Cihatta yenik olan

Azerbaycan'ın Marzban'ı İsfendiyar ibn Ferrukhzat Araplar ile mütareke anlaşması ile mühürlemişlerdir. Araplar Berde, Tebriz, Beylegan, Şirvan, Muğan, Erdebil ve Aran'ı feth ederek, Hazar boyunca Derbend'e kadar gitmişlerdir. Bazı bilgilere göre halife Ali'nin döneminde Azerbaycan'ın ahalinin bir çoğunluğu İslamı kabul etmiştir (Bünyadov, Azerbaycan VII - IX Asırlarda , 2007) .

Taarruz dönemlerinde ise İslam pek çok alanda mütareke yollara, birtakım bölgelerde silah gücü ile genişlemekteydi. Araplar feth ettikleri meydanlarda topluma vergi koyar, ateşkes anlaşmaları imzalayıp fethe devam ederdi. Toplum vergi vermekten vazgeçtiklerinde ise yeni baştan geri dönüp, toplumun İslamı isteyerek kabul eden isteyen kısmına dokunmazlardı. Diğer dinden olanlara ise cizye vergisi alınırdı. Vergiyi vermeyip İslamı ret edenlerle savaşırlardı.

Azerbaycan, Yahudilik varoluşunu sürdürmeyi ve korumayı başardı. Fakat bu süreçte Azerbaycan topraklarında Zerdüştlük ve putperestlik değerini yitirdi. Alban manastırı özgürlüğünü bağımsızlığını tekrar kazandı fakat eski nüfusunu yitirdiğin için törenler ve ayinler Ermenice yürütüldü (Bünyadov, Azerbaycan VII - IX Asırlarda , 2007). III. Döneme Büveyhilerin otorite dönemini (935-1055) içermektedir. Dönem içinde Azerbaycan'da mutedil Şiilik yayılmaya başlandı ve Derbent'e kadar devam etti. Şii ve Sunni Hanefi mezhepleri dikkat çeken mezhepler olmuştur. Kendilerin has müritler bulmuşlardır. Böylelikle Azerbaycan'da sufi yapıtlar meydana çıkmıştır. Diğer aşama ise Selçuklu dönemini kapsar. 11. 13 yy. Azerbaycan'da ortaya çıkan yeni devletlerarası rekabetler 11. yy. yaşanmaya başlanmıştı ve bu durum onları dış tehditlere karşı korunmasız bırakmaktaydı. Selçuklu İmparatorluğu bu dönem içinde kuruldu ve Azerbaycan da dahil olmak üzere pek çok kesim onun tesirinde kaldı. Bu durumda sunnilik bölgede güç kazandı şiiliğin ağırlığı ise zayıfladı, şafilik ise önde gelen mezhep olduğu gibi aynı zaman da sufilik daha geniş bir yelpazeye yayılmıştır. V. aşama Moğol işgalleri dönemidir. Moğol istilas ile Azerbaycan'ın sıra kentleri Şemkir ve Gence şehirleri tam olarak dağıtıldı. Moğolların işgali altında kalan diğer kentler ise Bakü Tovuz Moğolların eline geçmiştir. O dönem içinde Sufilik hızlıca yayıldı ve büyüdü (Malak, 2019).

BÖLÜM 2: AZERBEYCAN DÜĞÜN GELENEKLERİ

2.1. Azerbaycan Düğün Öncesi Gelenekleri

Ulusal değerlerimizden örf ve adetler, göreneklerimiz, geleneklerimiz, dini törenlerimiz, inançlarımız her bir toplumun kendi etnik anlayış ve yapısını manevi yönden ne derecede varlıklı olduğunu ve köklü bir geçmişe dayandığını bizlere gösterir. Özellikle bu geleneklerin başında izdivaç gelmektedir. İzdivaç iki kişinin kültürü, coğrafyası, dini inancı, sosyal düzeyi, ekonomisi ve eğitim seviyesi gibi değişkenlere bağlı olarak farklı uygulama ve inanış perspektifinde bir araya gelinerek beraber aile oluşturmalarıdır. Değişim döneminin ikincisi ise evlenme, aile kurumunun oluşmasındaki işlevi ve görevi kuşakların devamı, ayrıca sosyal hayatın itina ve stabilizasyon rolü nedeni ile kozmos bir nitelik taşır (Kılıç & Altuncu, 2014).

Düğün törenlerinin aracılığı ile halkın gelenekleri, milli manevi değerleri kuşaklar boyunca aktarılır. Tarihin gelişim aşamalarında toplumun gelişme düzeyine, dini inançlarına, özellikle eski Sovyet halklarında yaygındır. Azerbaycan'da Sovyet hakimiyeti döneminde halkın diğer milli manevi değerleri gibi düğün geleneği de birçok değişikliklere uğramıştır. SSCB'nin kurulması ile tüm Sovyet cumhuriyetlerinde genel Sovyet kültürünün oluşturulması politikası uygulanmaya başlandı. Değişik gelişim tarihlerine ve kültürlere sahip milletlerin genel Sovyet mekanında bir ideoloji altında birleştirilmesi için ulusal (etnik) kültürlerin genel Sovyet kültürü ile değiştirilmesi gerekiyordu. Yeni ideolojiye uygun düğün törenlerinin propagandası geleneksel düğün törenlerinde bir takım köklü değişikliklerle sonuçlandı. XX. yüzyılın 1920-1930'lu yıllar'da "kırmızı düğünler" (Bolşevik düğünleri) ve "komsomol düğünleri" doğrudan üretimde düzenleniyordu ve dini nikah uygulanmıyordu. Örneğin, 1935 yılında Bakü'de bu tür düğünlerden biri Teğmen Şmidt adına fabrika kulübünde yapılmıştır. Etkin komünistlerin katılımı ile kulüpte devlet nikahı yapıldıktan hemen sonra ideolojik içerikli sinema izlenmiştir (Bakı fehlesi, 1925, 1935).

Azerbaycanlıların düğün törenlerinin şekillenme sürecini genel Türk ve ıslam'ı bağlamda gözden geçirmek gerekir. Aynı zamanda halkın düğün törenlerinin kökenleri ıslam öncesine dayanmaktadır.

Modern düğün törenlerinde bile islam öncesi dini inanç öğeleri kalmaktadır. Fakat çoğu zaman insanların bu gelenekleri anlamına varmadan uyguladıklarını unutmamalıyız. Bir yandan düğün günü gelin baba evinden çıkarıldığında Kuran'ın altından geçiriliyor, diğer yandan da kandilin etrafında döndürülüyor, onun arkasından ayna tutulup mum yakılıyor, aynı zamanda nazardan korumak için üzerlik otu yakılıyor. Modern dönemde düğün töreninde uygulanan ıslam öncesi inançlar sadece halkın örf ve geleneği, özgünlük biçimini almıştır. Böylece düğün töreni geleneksel kültürün en istikrarlı ögesi olduğundan burada halkın tarihi gelişim aşamaları, dini inançları, bakış açısı, günlük yaşamı hakkında fikir oluşturabilirsiniz. Düğün halkın hayatı ile ilgili diğer tüm toplumsal olaylardan zenginliği bakımından farklıdır. Azerbaycanlıların milli manevi değerler sisteminde düğün töreninin yerinin belirlenmesi için geleneksel düğün törenleri ve günümüzde onlarda oluşan değişikliklerin belirtilmesi gerekmektedir. Tarihsel bakımdan düğün genellikle üç aşamadan oluşmaktadır: düğün öncesi; düğün; düğün sonrası dönem. Kız beğenme, belge, küçük elçilik, büyük elçilik, nişanlılık, konuşma, paltar biçme, dini nikah töreni, düğün hamamı, kına gecesi, düğün günü, hafta hamamı ("üçü" genellikle bölgelerde yapılıyor) tüm bu törenler geleneksel olarak Azerbaycanlılar tarafından uygulanan düğün gelenekleridir (İlgar, 2002).

Şekil 1: Azim Azimzade'nin Düğünde Kadınlar İsimli 1930 Yılına Resmi

Kaynak : <https://www.wikiwand.com/tr/Azerbaycan> Düğün gelenekleri erişim tarihi:2021

2.2. Kız Beğenme ve Kız İsteme Aşaması

Halk içinde “kız görme”, “kız beğenme” geleneği düğün törenlerinin ilk koşullarındandır. Genellikle erkeğin ebeveynleri kızı düğün ve yas törenlerinde, hamamda görür, beğenir, daha sonra akrabalarından onunla ilgili bilgiler edinirlerdi. Köylerde kız genellikle çeşme başında beğeniliyormuş. Erkeğin ve kızın ebeveynleri kendi aile değerlerine uygun erkek veya kız ile akraba olmayı tercih ederlerdi. Erkeğin annesi veya kız kardeşi tarafından kızın hamamda beğenilmesi geleneğine XX yüzyılın 50-60’lı yıllarına değin Bakü’de rastlanıyordu. Fakat bu, erkeklerin kendi seçimi olmadığı anlamına gelmiyordu. Akraba-komşu çocukları ile küçük yaşlarından bir yerde büyüyen ve ergenlik çağına ulaşan erkekler daha sonra bu kızları sevip onlarla evlenirlermiş. Kız beğenmenin diğer türü de “göbek kesme” veya “beşik kesme” geleneğidir. Yakın arkadaş veya akraba aileler halk arasında mevcut olan “göbek kesme” (beşik kertme) geleneğine esasen çocuklarını bebekliklerinden itibaren nişanlı ilan ediyorlardı ve bilindiği gibi, burada da başlıca seçim ebeveynlere ait olurdu. Çoğu zaman yeni doğan çocuk yetkinlik çağına erişince akraba veya arkadaşın çocuğu ile evleneceğini açıklanıyor ve erkekle kız da bu durumda deyimli, yani nişanlı bilinirdi. Bu gelenek sadece Azerbaycan’da değil, aynı zamanda diğer Türk kökenli halklarda da şimdiye kadar mevcuttur. Kitab-ı Dede Korkut destanında yukarıdaki gelenek böyle açıklanmıştır: "Baybican Bey dedi: "Beyler, siz şahit olun, Allah Teala bana bir kız verse, Bayböre Beyin oğluna göbek kesme adahlı olsun (Kitabi-Dede Korkut, 1962: 150).

Azerbaycan’daki ve günümüzdeki kız isteme gelenek ve göreneklerine örnek verirse; kız istemeye gidilmeden önce ilk kızın ailesinin rızası alınmaktadır. Bu durumu her iki aileyi tanıyan aracılar tarafından yapılmaktadır. Geçmişten gelen örf ve adetlere göre ilk etapta kadınlar kendi arasında konuşup anlaşılır. Erkeğin annesi ve hısımları kızın ailesi ile görüştüktan sonra şah damarı olarak adlandırılan baba ile görüşme yapılır. Daha sonra üç kişi ile beraber erkek babası kızı istemek için kızın evine gider. Kız istemesi gündüz yapılır ve çay ikram edilmez. İlk isteme de bazen kız hemen verilmez ve büyükler danışılıp kararımızı verelim denir. (www.azerbaycansaeitim.net)

2.3. Küçük Elçilik Geleneği

Kız beğenme’den sonra küçük elçilik gerçekleşiyor. Küçük elçiliğe genellikle sadece kadınlar - erkeğin annesi, anneannesi, teyzesi ve diğer akraba kadınlar gidiyor. Kadınlar

ziyaretlerinin nedenini belirterek kız tarafının görüşlerini alıyorlardı. Buna da “ağız aramak” (kız evinin fikrini öğrenmek) denir. Tabii ki kız tarafı derhal bir söz söylemeden evin erkekleri ile bu konuyu danışacaklarını belirtiyorlar. Anlaşmaya varıldığı takdirde evine haber yolluyorlardı. Geleneğe uygun olarak kız tarafı kendi onayını ilk defadan asla vermezdi. Günümüzde özellikle Bakü'de erkek tarafı kız tarafının rızasını öğrendikten sonra elçi yolluyor.

Bazen erkeğin babası “ağız aramak” için kızın babasına elçiliğe komşusunu gönderirdi. H.Sarabski yazıyor: "Komşu kızın babasına oğlanı över, sonra kendi görüşlerini söylerdi. Kızın babası da onayını belirterek derdi: şimdi sana cevap veremem, kızın annesi var, dayısı var. Bir de bu konuyu onlarla da danışayım. Danışmadan sonra kızın babası onayını bildiriyor ve şirin çay içme gününü (Elçilikde kızın rızası alındığında bol şekerli çay veriyorlar) belirlerdi. Artık cevap erkeğin babasına iletilir, baba da hazırlık görmeye başlıyordu. Nitekim erkeğin babası yüzük, battaniye, başörtüsü, , nabat, fıstık, badem, iki kese kına alarak hazırlanıyordu (Sarabski, 2006).

Kız evinin onayından sonra bu kez yaşlılar elçi giderlerdi. Erkek tarafının elçileri bazen gelmelerinin nedenini açıkça söylerler. Erkeğin annesi veya babası olmadığı takdirde onlarla gelen ihtiyarlardan biri kızın babasına şunları söyler: "Allah'ın emri, Peygamber'in buyruğu ile kızınızı oğlumuza istemeye geldik" Elçilik zamanı kızın babası izin verdikten sonra sofraya şirin çay getirilir. Bundan sonra düğün töreninin sonraki aşamaları - büyük nişan, kınayaktı, parçabiçti, kebinkesti törenleri gerçekleştirilirdi.

Kız evinin onayından sonra bu kez yaşlılar elçi giderlerdi. Erkek tarafının elçileri bazen gelmelerinin nedenini açıkça söylerler. Erkeğin annesi veya babası olmadığı takdirde onlarla gelen ihtiyarlardan biri kızın babasına şunları söyler: "Allah'ın emri, Peygamber'in buyruğu ile kızınızı oğlumuza istemeye geldik"

Elçilik zamanı kızın babası izin verdikten sonra sofraya şirin çay getirilir. Bundan sonra düğün töreninin sonraki aşamaları - büyük nişan, kınayaktı, parçabiçti, kebinkesti törenleri gerçekleştirilirdi.

Şekil 2: Şirin Çay, Kız İsteme Günü Gelen Misafirlere İkram Olarak Verilmektedir.

Kaynak: Nigar.Jalalzada.Arşivi. Instagram

2.4. Büyük Nişan Geleneği

H.Sarabski Bakü'de elçilikten sonraki aşamanın hatta bir yıl sürebileceğine ve bu süre içinde kız evinin çeyizi hazırladığına ilişkin bilgi vermiştir: “Bu bir yıl boyunca bayramlar, yaz, bahar, sonbahar dönümü, Nevruz Bayramı'nda kız için bayram armağanı, yeni mahsül, yemiş, ayrıca Kurban Bayramı'nda koyun alıp yolluyorlardı. “Oğlan evinin borcu olduğunu, kız babasının evinde olduğu sürece giysilerini alıp göndermek damat tarafın borcuydu (Sarabski, 2006).

Nişan (büyük nişan) dışında belge yapıldığı durumlar da oluyordu. Az görülmesine rağmen yapılıyordu. Kızın herisinin verildiği, fakat bazı durumlardan dolayı düğün yapılamadığı dönemlerde kız tarafına nişan yüzüğü (buna hatircemlik yüzüğü de denir), bir baş örtüsü ve tatlı yollanır. Yüzüğün sembolik anlamı sonsuzluktur, baş örtüsü ise kızın nişanlandığı kişiye tam "bağlandığına" işaretler. Tatlı ise ilişkilerin tatlı olması dileğini belirtiyor. Ayrıca erkek tarafından gelen adamlar keselerine uygun şekilde göre kız ve yakın akrabaları için honçada çeşitli hediyeler getirirler. Böylece bundan sonra kız nişanlı bilindiği için başka bir aile ile akraba olmayı düşünemezdi (elçilik yapmaya) ve

kız artık o oğlanın "namusu" olarak görülüyordu. Azerbaycan'ın diğer bölgelerinde, özellikle Bakü'de yirminci yüzyılda belge küçük nişanda veya heride takılıyordu. Erkek tarafı kıza taşlı yüzük getirir ve böylece kız herili biliniyordu (Sarabski, 2006).

Bazen elçilik töreni nişan düzeyinde gerçekleşiyordu. Çoğu zaman buna küçük nişan denir ve birkaç gün sonra "büyük nişan" yapılıyordu. Kitab-ı Dede Korkut destanında elçiliğe küçük düğün, düğüne ulu düğün, ağır düğün deniyordu (Kitabi-Dede Korkut, 1962: 54).

Büyük nişanda erkek tarafı kız için honçalarda elbiseler, takılar, tatlılar - genellikle şekerbura, baklava vb. götürüyor.

Şekil 3: Azerbaycan'da Bir Nişan Geleneği Olan Gelinin Omuzlarına Kırmızı Fular Atma.

Kaynak: https://www.wikiwand.com/tr/Azerbaycan_gelenekleri#/ erişim tarihi: 2021

2.5. Kına Yaktı Töreni

Halkın eski dönemlerden bugüne kadar koruyup kolladığı zengin ve renkli düğün törenlerinden biri de “kına yaktı” törenidir. Bu törende sadece kadınlar ve kızlar

bulunuyor. O gece gelinin eline, ayaklarına kına sürdükten sonra törene katılan kızlar, gelinler de gelinin kinasından ellerine yakarlardı. Bu törende mizah, şaka nitelikli çeşitli oyunlar gösterilir, gecedен sabaha kadar süren töreni neşeli bir atmosfer kaplıyordu. Eski görüşlere göre, kına gecesinden itibaren gelinin saadeti - mutlu günleri başlardı (Dede, 2007).

Masallı bölgesinde kına yaktı törenine kız başı deniliyor. Kırmızı elbise, ele kına yakmak halk arasında sevinç ve mutluluk sembolü olarak kabul ediliyor. İlginç gerçeklerden biri de “bir zamanlar Azerbaycan'da nişanlı erkek ve kızların bilinmesi için kırmızı renkli kıyafetler giymiş olduklarıdır. Erkek tarafından kız için kırmızı renkli elbise götürülürmüş, kız da nişanlısı için kırmızı renkli gömlek örerек yollarmış. Böylece onlar çevrelerinde olanlardan farklanırmış. Herkes onların nişanlı olduklarını öğrenirmiş (Dede, 2007).

Kız evinde kına yaktı veya kına nane gecesi yapıldığı zaman erkek evinde de serpayı gecesi gerçekleşiyordu. Aynı gün erkek evinde baş serpayı önemli şahıs kısmında katılıyor, ayrıca erkek tarafı kız evine kına veriyordu. Kına yaktı'da kız tarafı parti düzenliyordu. Müzisyenler erkek adamları ile birlikte gelerek partiye neşe katıyorlardı. Kınayı ıslatana bahiş (hediye) verilirdi. Bakü'de kına yaktı (hinenahan gecesi; kınayakan”; kınanağan) gecesi meclise kız gelinler toplanırdı. Erkek evinden gelen kişiler de bu mecliste yer alırlardı. Erkek tarafının adamları kına törenine honça ile geliyorlardı. Honça'da gelinin kınası ve kırmızı kına baş örtüsü bulunuyordu. XX. yüzyılın başlarında honça bakır tepsi veya sinilerde üzeri örtüyle örtülmüş şekilde getiriliyordu. Honça örtüleri tepsilerin boyuna uygun koyu kırmızı renkli kadifeden, astarı ganovuztan yapılıyordu. Yaklaşık 60 cm'lik tepsiye butalar, geometrik çizgiler ve desenler çiziliyordu. Başörtüsü butalar, gül ve pilekle süsleniyordu. Erkek tarafından gelen honçadaki kına özel kına camında (kasa), çanak veya tabagda hazırlanıyordu. Geline kına yakmazdan önce özel bir camda bey için kına götürülür ve siniye konarak damat tarafına veriliyordu. Geline kına yakılması özel kına yakan kadın - meşşate, derne veya kızın yengesi tarafından yapılıyordu. Bu kişinin başı bütün, yani evli, çocuklu olması önemli şartlardandı. Azerbaycan'ın bölgelerinde kına yaktı töreni belli farklarla düzenlenmektedir. Örneğin Nahcivan'da cumartesi günü (yani kına gecesi) öğle vakti çocuğun annesinin gönderdiği meşşatte (gelini süsleyen) iki üç kişiyle kız evine gelir, eşyayı getiriyorlar. Bu eşyaların içinde kına, rasih, parfüm, allık, kirşan ve diğer şeyler

bulunuyor. Meşşate kızın çeyiz döşegini yere seriyor, ilk önce onun üstüne bir erkek çocuğu yatırıyor (yani gelinin ilki erkek çocuğu olsun anlamındadır). Daha sonra gelin yatağa yatırıyor ve düğün gününe kadar saçından, telinden, kaşından bir tüy bile alınmayan kızın kaşlarını, yüzünü temizlerler. Onun için saç ve kakül kesilir. Nahcivan'da kına yaktı töreninde kına ile beraber kız için rasih da hazırlanıyor. Mazı denilen bitkiden katı bir sıvı yapılıyor. Bu sıvıyı küçük kaplara dökerek özel çöplerle kaşa çekiyorlar. Kuruduktan sonra yıkıyorlar. Bu renk on güne kadar kata kalıyor.

“Kına gecesi’nde halkın milli manevi değerleri olan folklörü muhafaza edilmektedir. Erkek tarafı kız evinin giriş kapısına varmadan geldiklerini göstermek için hakışta derler. Hakışta bazen atmaca niteliği taşıyor. Hakıştaların bazılarının içeriğini gelin kaynana ilişkisi oluşturuyor. Kına yaktı töreninde söylenen şarkılar genellikle bu konuda oluyordu. Törende serpayı (meclisi yöneten kişi) aşağıdaki satırları diyerek, kınayı gelinin sağ avucuna yakıp, elini büktükten sonra kırmızı renkte olan kına örtüsü ile sarıyor (Abdullaev, 1992) .

Bekar kızların hepsi kınayı sağ avuçlarına sürüyorlar. Azerbaycan'ın bölgelerinde ücra köylerde kına gecelerinde kadınların avazla şarkılar okuma geleneği hala sürüyor. Azerbaycan'da Sovyet yönetimi yıllarında kına yaktı töreni özellikle bölgelerde geleneksel biçimde yapılıyordu. Erkek evinden kız evine kına yollanır ve bu törende kızlar, kadınlar kızın eline kına yakarlardı. Aynı zamanda kendi ellerine de sürerlerdi. Ama Bakü'de bu tören daha basit bir şekilde düzenleniyordu. 1990'lardan sonraki dönemde kına yaktı töreni daha gösterişli yapılmaya başlandı. Kuşkusuz bu dönemde milli manevi değerlere, geleneksel kültüre olan ilginin artması düğün törenlerinin yeniden kalkınmasına neden oldu. Günümüzde bölgelerden farklı olarak Bakü'de “kına yaktı” töreni daha görkemli yapılıyor ve belirli değişikliklere uğramış durumdadır. Bakü'de bu tören genelde lokantalarda, düğün evlerinde düzenleniyor. Önceki yıllarda honçaların tepsilerde hazırlanmasına rağmen, günümüzde incilerle, güllerle ve diğer süslerle süslenmiş ve buta, kalp biçiminde sepetlerde getiriliyor. Sepetlerde çeşitli şekillerde süslenmiş kınalar (törende yer alacak genç kızların sayısına uygun olarak), gelin için kırmızı renkli başörtüsü, kına yaktıktan sonra ellerine geçirilecek kırmızı renkli eldiven, özel tatlılar, üzerlik yandırmak için özel kap, diğer sepetlerde gelin için kıyafetler, parfümler ve altın takılar konuyor.

Gelin özel tahtta oturuyor. Bir süre sonra meclise davet edilen kadın gelinin eline, daha sonra bekar kızların eline kınadan çeşitli desenler çiziyor. Belirtmek gerekiyor ki, Azerbaycan'da geleneksel olarak kına kızın avucuna güneş biçiminde çiziliyordu, genç kızlar ise genelde parmaklarını kınaya batırıyorlardı. Bu, güneşe tapınma, aynı zamanda kötü ruhlardan korunma anlamına geliyordu. Günümüzde bu inançlar önemini kaybetmiştir. Gelinin ve kına yaktı da yer alan bekâr kızların ellerinin kına ile gül çizilmesi durumu XX. yüzyılın 1990'lı yıllarından sonraki döneme rastlar. Kına yaktı törenindeki yeni geleneklerden biri de bekâr kızların gelinin başının üstünde kırmızı örtü tutarak, onun etrafında dolanarak şarkı (özellikle, "Yüksek Yüksek Tepelere" adlı Türk şarkısı) okumasıdır. Aynı zamanda bekâr kızlar saçlarına rengârenk küçük tüller takıyorlar.

Bu törene gelin ve bekâr kızlar ulusal kıyafet, aynı zamanda Osmanlı Türkiye'sine özgü ulusal elbiselerde, özellikle Hürrem Sultan tarzı giysilerde geliyorlar. Hiç kuşkusuz bu gelenek genç neslin bakış açısına Türkiye etkisinin güçlü olduğunu göstermektedir. Türklerle aynı kökenden olmaları Azerbaycanlı gençlerin Türkiye'ye has kına töreninin geleneklerini benimsemesine olanak sağlıyor. Diğer yandan günümüz Azerbaycanlıların düğün törenleri küreselleşmeden etkilenmiş durumdadır. Bu süreç doğal olarak Bakü'ye daha çok yansımaktadır. Az da olsa, gençler kına törenini geleneksel olmayan şekilde düzenlerler. Örneğin kına törenine katılan bekar kızlar saçlarına çiçeklerden taç takarlar.

Şekil 4: Azerbaycan'da Kına Gecesi

Kaynak: <https://Azerbaycandüğüngelenekleri> erişim tarihi:2021

2.6. Kebin Kesme Töreni

Düğün törenlerinin bir sonraki aşaması “kebin kesme” törenidir. Düğünden önce mutlaka dini nikah (kebin) kıyılması gerekiyor. XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başlarında nikâh düğünden önce camide hoca tarafından kıyılıyordu. Törende genellikle erkek ve kız tarafından iki kişi adam (avukat) ve diğer kişiler de yer alıyordu. Kızın avukatı kızın nikahı onayladığını hocaya söylerdi ve erkek tarafından belirlenmiş sayıda altın para talep ediyordu. Daha sonra hoca Fatıha-hayır nikâh duasını okur ve nikah kıyardı. Kebin’de altın paranın, yani mehrin miktarı yazılıyordu. Nitekim boşanma gerçekleştiği takdirde erkek nikâh kağıdında belirtilen altın parayı kıza vermek zorundaydı. Kebin genellikle kız evinde kıyılırdı. Damat taraftan gelmiş birkaç yaşlı erkek ve kızın ailesi için nikâh sofrası kurulurdu (Quliyeva, 2002).

Hatta düğünden önce nikâh kıyılmadığı takdirde bazı ailelerde kızın babası itirazını belirterek, düğün yapılmasına karşı çıkardı. İmamın yanına kızın ve erkeğin yakınları, kimi zaman ise damatın babası yalnız giderek nikâhı kıydırırdı. Müslümanların dini nikâhı kenar kişilerin katılımı olmadan bağlandığından dolayı yeni toplumsal kurallar Müslüman evlilik geleneklerini çok fazla değiştiremedi. 1990'lardan sonraki dönemde de düğünden önce kız ve erkek camide iki tanığın katılımıyla nikâhlarını kıydırıyorlardı. (Behlül, 2006)Düğün törenlerinin bu aşaması inanç düzeyine bakılmaksızın her bir Azerbaycanlı için mühimdi.

2.7. Azerbaycan Düğün Sırası Gelenekleri

Şekil 5: Azerbaycan Ulusal Tarih Müzesi'nde Geleneksel Azeri Düğün Kostümü.

Kaynak: https://Azerbaycandüğün_gelenekleri erişim tarihi:2021

Düğün töreninin bir sonraki aşaması “paltarbiçme” (“paltarkesme”) veya “şirniiçme” geleneğidir. Erkek tarafı kız için aldıkları elbise, kumaş, süs eşyaları ve diğer şeyleri honçalar’ da kız evine götürürlerdi. XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başlarında en güzel kumaşlar brokar, ipek, sokak bana dar geliyor, komşu bağı çatlatan, alıştırım yandım, gülü kadife, pombarhit olarak görülüyordu. Gelinlik elbisesi için kırmızı renkli kumaş alınırdı. Gelinin başına kırmızı ipekten duvak salınırdı. Bu tören yirminci yüzyılın sonlarına dek yapılırdı. Honça (Gelin evinden damat evine gerdeklik için gönderilen tatlı ve yemek) aynı zamanda kumaşı biçmek için yeni, kullanılmamış iğne, iplik, oyuncak, makas ve diğer dikiş malzemeleri olmalıydı. Kumaşı kesen kadın makası kumaşın üzerinde gezdirerek oradakilere söyler: "Makas kumaşı kesmiyor". Erkek tarafı da "makası keskinleştirmek kolay" söyleyerek, o kadına bahşiş (para veya hediye) verirlerdi (Abdulla, 2005).

Dikilen elbiseler sırasında gelinin koca evine giderken giyeceği gömleğin yakası kesilemezdi. İnançlara göre, hazır kıyafetleri geceler cin ve diğer kötü ruhlar giyerek ziyafet yaparlar. Eğer kızın "baht gömleği" sayılan bu elbiseyi kötü ruhlar giyse, o zaman

gelin çileye düşebilir. Bu yüzden gömleğin yakası gelin gittiği zaman kesiliyor. Nahcivan'da patlar biçti zamanı erkeğin en yakın akrabaları kız için tabag hazırlardı. Tabag honça'dan çok büyük olur. Bir masanın üstünü kaplayacak şekilde olan tabağa çeşitli şekerler, tatlılar, meyve, çerez ve kıza hediyeler konur.

Şekil 6: Azim Azimzade Yoksul İnsanların Düğünü 1931

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan_gelenekleri erişim tarihi : 2021

Düğün öncesi gelenekler, genellikle kız beğenme, elçilik ve nişanlanma aşamaları yapıldıktan sonra düğün günü netleşiyor ve her iki taraf (kız ve erkek tarafı) düğün töreni hazırlıklarına başlıyor. Düğün karşılıklı rızayı gösteren son aşamadır ve nikahın kesin olarak onaylandığını belirtiyor. Azerbaycanlıların kendilerine özgü zengin ve uzun gelişim aşamasını aşmış geleneksel düğün töreni mevcuttur. Düğün töreni ülkenin çeşitli bölgelerinde çeşitli şekilde düzenlenmiş, zaman içinde birçok değişikliklere uğramıştır. Fakat buna rağmen, Azeriler kendilerinin geleneksel düğün töreninin özgünlüğünü korumayı başarmışlar. Düğünden birkaç gün önce misafirler davet edilir. Azerbaycan'da geleneksel olarak düğün davetiyeleri komşu köylere, akrabalara, arkadaşlara ve tanıdıklara ileten özel haberciler ve elçiler olmuştur. Böyle haberleri iletmekle uğraşanlara Abşeron bölgesinde “destiferman”, Karabağ'da “şatır”, Lenkeran bölgesinde “salaycı” deniliyor (Allammalı, 2011).

Bu günümüzde bu gelenek bölgelerde hala sürdürülüyor. Ama şehirlerde misafirlere özel davetiyeler gönderilmektedir. Azerbaycan'da geleneksel olarak düğün töreni sırasında kız baba evinden çıkarken, babası onun elinden tutarak, kandilin veya fırının etrafında döndürüyordu. Bu gelenek çok az farkla neredeyse ülkenin tüm bölgelerinde sürdürülüyor. Lenkeran'da babası gelini üç kez ateşin etrafında döndürerek söyler: “Baba evinin külü güzel olur”. Zengezur'da babası gelinin elinden tutarak, iki üç kez ateşin etrafında döndürür: “Biz seni buraya hayatının sonuna kadar bu eve hizmet edesin diye getiriyoruz”. Azerbaycan'ın çoğu bölgelerinde gelin baba evinden uğurlanırken onun başına üç kez tuz döndürülür ve ateşe atılır, sonra da gelini üç kez ateşin başına döndürülüyor. Burada tuz geline karşı nazarların kesilmesi, ateş damadın evinde yuva kurmak, ateş yakmak dileğini simgelemektedir (Dede, 2007).

Buraya Azerbaycanlıların İslam öncesi inançları - ateş töreni yansımasıdır. Halk arasında eski zamanlardan itibaren ateşin temizleyici, koruyucu etkiye sahip olduğuna ilişkin bir inanç yaygındır. Bu gelenekler bazı değişikliklerle günümüzde de sürdürülmektedir. Düğün günü yapılan diğer İslam öncesi inançlardan biri de gelinin beline kırmızı renkli şeritin bağlanmasıdır. Gelini baba evinden götürmeden önce onun kayını veya damadın arkadaşı kızın beline kırmızı kurdele bağlıyor, gelini lambanın etrafında döndürüyor ve kızın annesi onun arkasından su atıyor. Gelin baba evinden düğüne gittiği sırada damadın yakın akrabalarından olan bekar kızlar yanan mumu, gelinin yakınlarından biri olan evli kadın ise aynayı gelinin arkasından götürüyor. İki mum ve ayna düğün evinde gelinle beyin yanı başına konur. Gelin baba evinden çıktığında onu Kuran'ın altından, bazı bölgelerde ekmeğin altından geçirirler. Bazen gelinin hem Kur'an'ın, hem de ekmeğin altından geçirildiği gibi ilginç durumlar da mevcuttur. Nitekim bu gelenekte de İslam'la birlikte İslam öncesi inançların izleri görülmektedir.

Gelinin beline kırmızı kurdele bağlanması onu kötü ruhlardan korunmak amacıyla yapılıyor, yedi veya üç rakamı ise halk arasında kutsal kabul ediliyor. Böylece bu geleneğin yardımıyla geline kötü ruhların dokunmasının ve çocuksuz kalmasının engellendiğine inanılıyor. Belirtmek gerekiyor ki, günümüzde insanlar gelinin beline kırmızı kurdelenin bağlanmasını onun bakireliğinin göstergesi olarak kabul ediyorlar. Aynı zamanda birçok halklarda kötü ruhların bakire kızlara daha çok zarar verdiği bilinmektedir.

XX. yüzyılın başlarında 1960'lı yıllarına kadar olan dönemde bölgelerde (şu anda Nahçıvan'da da) gelinin başını kırmızı duvakla kapatırlardı. Bu gelenek bazı bölgelerde, örneğin Ordubad'ta günümüzde de sürdürülüyor. Burada da İslam öncesi inançlar görülüyor. Kırmızı renk aynı zamanda güneşin sembolüdür. İnançlara göre, kötü ruhlar güneşin belirtisi olan kırmızı renkten korktukları için geline zarar veremezler. Göze gelme (nazar) kötü ruhların eseri diye biliniyor. Gelinin yüzü kırmızı duvak ört düğünden dolayı görünmüyor ve bu yüzden de nazardan korunuyor.

Azerbaycan'da düğünden sonra kız erkek evine geldiğinde gelinin ayağının altında kurban kesilmektedir ve ayağının altına bir kase konulur. Önceden hazırlanmış olan kuru yemişler gelinin başından serpilir. Azerbaycan geleneğine göre, gelinin başından aşağıya serpilken kuru yemişler bolluk bereketi temsil etmektedir. İnanışa göre gelinin erkek evindeki yaşamını sürdürürken bolluk bereket içinde geçireceği düşünülmektedir. Gelinin ayağının altına demir atılması onun eşinin evinde demir gibi sağlam, hayatının sonuna kadar yaşaması dileğini belirtmektedir. Bu niyetle Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde gelinin ayağının altına bakır tepsi de konuluyor. Suya tapınma, su ayini de Azerilerin dini inanç tarihinde önemli yer kaplamaktadır. Gelin damat evine uğurlandığı sırada arkasından su atarak, yolun su gibi berrak olsun derler

Yıllar boyunca devam eden bu adetler zaman içinde Azerbaycan'da yapılan düğün törenlerinde önemli derecede farklılık göstermiştir. Düğün merasimlerinde evlenecek olan çiftlerin resimlerinin çekilmesi ve gelinin beyaz gelinlik giymesi artık yaygın olarak görülen bir durumdur. Çiftlerin düğün öncesi saklanması gizlenmesi olur. Gelin ve damat nadiren gelen misafirlerin yanında dururlar. Önceki yıllarda damatlar nişan merasimlerine katılamazdı fakat artık damatlar nişan merasimlerine katılabilmektedir. Bu değişiklik bilhassa büyük şehirler merasimlerinde yapılmaktadır. Köy düğünlerinde ise halen aynı gelenek devam etmektedir. Düğün merasiminin süresi eskiden 3 ve 7 gün devam ederdi şimdi günümüzde düğün törenleri kısaltıldı (https://wikipedia.org/wiki/Azerbaycangelenekleri).

2.8. Azerbaycan Düğün Sonrası Gelenekleri

Düğünden sonra üç gün zarfında kızın annesi gelin ve damat için yemek gönderiyor. Yemekler gutap, kavurma, kuymak, fisincanlı, düşbere pilav gibi yemeklerden oluşmaktadır. Düğünden bir hafta sonra hafta hamamı düzenleniyor. Yakınlar damadın

evine davet ediliyor, yemekler yapılıyor, sofralar kuruluyor. Gelinin ve damadın annesi geline ve damada hediyeler veriyor. Mecliste sadece kadınlar yer alıyor. Genellikle aynı gün gelini hamama götürüyorlardı. Kullanılacak her şeyin yenisi alınır. Hamamda misafirler de yıkanır. Üze çıktı töreni hafta hamamından sonra yapılıyordu. Üze çıktı töreninde geline damadın ailesi tarafından yüzük hediye edilir. Düğünden bir ay sonra istenilen vakit damadın ailesi gelinin ailesini, daha sonra gelinin ailesi onları misafir çağırıyor, “ayakaçtı” yapıyorlardı. “Ayakaçtı” zamanı gelinin ailesi kızlarına halı ve diğer hediyeler veriyor (Quliyeva, 2002).

BÖLÜM III: BEYAZ GELİNLİK

3.1. Beyaz Gelinlik

Gelinlik renk olarak beyaz kullanılması 16. Yüzyılda Avrupa'da kapsamlı olarak yaygınlaşmıştır. 1499 yılında XII. Lois ile izdivaç yapan Brethanyalı Anne bir düğünde beyaz giysi giyen ve ilk kayıtlara geçmiş ilk gelindir. Günümüzdeki gelinlik modelleri ise temelini 1854 yılında Kraliçe Victoria'nın Prens Albert ile evlenirken giydiği tamamen beyaz saten kumaştan hazırlanmış ve 5.5. metre kuyruğu olan gösterişli gelinliğinden almaktadır. Kraliçe Victoria, beyaz bir gece elbisesi ile bu geleneğin bilinen öncüsü olmuştur. Bu dönemde, kraliyet ailesi gelinlerinin gümüş rengine gelinlik giymeleri bir gelenektir. Kraliçe Victoria bu gelenekten farklı olarak düğününde, kendi beğenisine uygun, beyaz bir gece kıyafeti giymiştir. Bu düğünden sonra İngiliz ve Fransız sanatçılar ve yazarlar, gelinlikle beyaz rengin, masumiyetin ve saflığın simgesi olduğu konusunu işlemeye başladılar. O dönemlerden itibaren beyaz, Avrupa ile birlikte dünya genelinde gelin adayları tarafından hızla benimsendi ve daha fazla tercih edilir hale geldi. İngiliz sarayında başlayan beyaz gelinlik tutkusu, kısa sürede önce Avrupa saraylarında ardından da halk arasında yaygınlaştı.

Türkiye'de kayda geçen ilk beyaz gelinlik kullanımına, yine sarayda tanık oluyoruz. Avrupa'da katıldığı bir düğünde, ilk kez bir gelinin üzerinde beyaz bir giysi gören II. Abdülhamit'in kızı Naime Sultan, aynı kıyafeti kendi düğününde de giymek istedi ve 1898 yılında Kemalettin Paşa ile evlendirildiği düğününde Osmanlı Sarayı ilk kez beyaz gelinlik ile tanıştı. Sarayda başlayan bu alışkanlığın halk tarafından kabulü kolay olmadı. Toplumumuzun süre gelinliklerde, geleneksel kırmızı tutkusunu sürdürse de zamanla önce kentlerde başlayan Beyaz Gelinlik olgusu tüm ülkede yaygınlık kazandı.

3.2. Düünden Bugüne Beyaz Gelinlik

Evlilik günü gelin tarafından giyilen giysiye verilen ad, Gelinlik'dir. Düğünde özel bir gelinlik giyme fikrinin ilk olarak Asya toplumlarından dünyaya yayıldığı düşünülmektedir. Eski Mısır'da gelinlikler, beyaz keten kumaştan, kat kat pilili giysilerdi. Antik Yunanistan'da ise beyaz renk kutlamayı temsil ettiği için gelinler mutluluklarını belirtmek amacı ile kendi düğünlerinde beyaz kumaştan hazırlanmış giysiler giyerlerdi. Eski Roma'da evlenecek olan genç kızların giydikleri gelinliklerin rengi sarıydı. O dönemlerde peçe, evli ve bekar kadınların ayırt edilmesi amacı ile kullanılmaktaydı.

Evliliğe ilk adımını atacak olan gelinlerde giydikleri sarı gelin giysisi ile beraber, ilk defa sarı renkte bir gelinlik peçesi takarlardı.

Ortaçağ Avrupa'sında ise sadece giysilerin yeni ve ilk defa giyiliyor olmasına dikkat edilir, rengi çok fazla önemsenmezdi. Gelen kelimesinin anlam genişlemesi ile evlenen genç kızlara Gelin adını veren eski Türklerde gelenekler ön plana çıkar, gelin güzelce giydirilir ve kırmızı bir tül bakireliği, temizliği, namusu ve baba evinden çıkmayı simgelerdi. Kırmızı tül ile baş kapatıldıktan sonra damat tarafından at üstünde alınır. Kızın başı, düğün bitip evine gelene kadar açılmazdı. Türklerin yerleşik hayata geçişi ve Müslümanlığı kabulünden sonra, bu gelenek önce Arap toplumuna geçmiş, daha sonra ipek yolu üzerinden Avrupa'ya taşınmıştır.

Doğu kültürünün iki büyük temsilcisi Çin ve Hindistan'da evlilik giysisi olarak kırmızı renkli uzun kıyafetlerin tercih edildiği bilinmektedir. 16. ve 17. yüzyılın Avrupa'sına gelinler, evlilik merasimlerinde daha çok en iyi giysilerini tercih etmişler, göz alıcı renkler ve kumaşları seçmişlerdir. Düğün sonrasında da bu giysilerin günlük yaşamlarında kullanılmaktadırlar. Sadece soylu ve varlıklı ailelerin düğünleri için özel giysi hazırladıkları bilinir. 19. yüzyıla kadar varlıklı ailelerden gelen gelinler, gümüş ve kırmızı renklerin hakim olduğu lüks kumaşlardan yapılmış gelinlikler giyerlerdi. 19. yüzyıldan sonra Avrupa'da yaygınlaşmaya başlayan özel kıyafet ve beyaz renk tutkusu kısa zamanda dünyaya yayılmış ve geleneksel toplumlarda bile gelinlik rengi olarak beyaz tercih edilmeye başlanmıştır (Elbas & Erdönmez, 2011).

3.3. Osmanlı Dönemi Gelinlikleri

Osmanlı İmparatorluğu'nda, bilhassa şehirlerde günlük kadın giysilerinin önemli bir unsurunu oluşturan Üçetek ve Dörtetek olarak adlandırılan entariler düğün kıyafeti olarak da sıklıkla görülürdü. Gelinlik olarak kullanılan Üçetek ve Dörtetek gündelik yaşamdan farklı olarak kumaş kalitesine, renk zenginliğine ve işlem kalitesine önem verildiği bilinmektedir. Üçetek ve Dörtetek'lerin yanı sıra, şalvar ile si işli cepkenler ve bellere bağlanan işlemeli kuşaklar, zarif biçimleri ve rahat kullanımları ile özellikle kırsal kesimlerde gelinlik olarak kullanılmıştır. Bu tarz kıyafetler ve gelinliklerde iç giysi olarak kol ağzları ve yaka kenarları oyalı bürümcük ya da ipekli kumaşlardan gömlekler giyilmektedir. Osmanlı coğrafyasında kadife ya da atlas üzerine Maraş işi tekniğinde sırma ve si işlemeli Bindallı giysiler; düğün dışında Kına Gecesi ve Gelin Paçası gibi

düğün bağlantılı özel günlerin vazgeçilmez giysileri olarak dikkat çekmektedir. Bu dönemlerde gelin kıyafetlerinin en önemli etkenleri günümüzde yerini duvağa bırakmış Gelin Başlıklarıdır.

Evlilik, kadının toplumsal konumunun değiştiği ve yeni rolünün duyurulması açısından büyük önem taşıdığından düğün merasimlerinde kullanılan başlıkların farklı bir yeri vardır. Bu sebeple Anadolu'nun pek çok yerinde hala evlenme karşılığı olarak başı bağlandı terimi kullanılmaktadır. Başlıklar yalnızca süslenmek ya da kıyafetleri tamamlama amacı taşımamaktadır. Kadının ekonomik gücünü, toplumsal konumunu ve duygularını yansıtmaktadır. Fes, Tepelik, Hotoz en çok tercih edilen ve kullanılan gelin başlıklarıdır. 18. yüzyıldan itibaren Avrupa ile ilerledikçe gelişen ilişkilere bağlı olarak başta İstanbul olmak üzere Osmanlı coğrafyasındaki büyük şehirlerde kadınların, Avrupa'dan ithal edilen kumaşlar yer yer geleneksel giysilerin yapımında kullandıkları görülmektedir. 19. yüzyıldan itibaren ise üçetek ve şalvar gibi geleneksel kesimler yerini Avrupa modasının etkili olduğu kıyafetlere bırakmıştır (Kazım. Bursa., 2011).

Şekil 7: Osmanlı Gelinlikleri

Kaynak: <https://kapadokyabalayimiz.com/blog/osmanli-gelinlikleri/>

Şekil 8: Osmanlı Gelinlikleri

Kaynak: <https://kapadokyabalayimiz.com/blog/osmanli-gelinlikleri/>

BÖLÜM IV: AZERBAYCAN'DA MODA

4.1. Azerbaycan'da Moda

Azerbaycan'da milli kadın giysileri 19. yy. da dış ve içi giyim olarak bele ve omuza giyilecek şekilde ikiye ayrılmıştır. Omuz kıyafetleri çoğunlukla mütevazı biçimli yapılmaktadır. Omuz kısmı dikişsiz geniş kollu ve kare, kol altı bölümü ise kuşlu, sıfır yaka ve ön kapama kısmı düğmeli patlı ya da olan köynek (iç giysi) modelidir. Türk milli kıyafetlerinde iç kısma giyilen ve genellikle göynek olarak tanına kıyafetle benzerlik göstermektedir. Köynek tarzı kıyafet uzun kollu olup, ön kısmı boyundan bir düğme ile bağlanmaktadır. Yaka bölümün kol ağzı ve etek kısmına sırma işlemleri yapılmaktadır. Bazen de etek bölümüne gümüş ve altın paralar dikilmektedir. (Mammadova., A.) Bel giyimleri ise etek tuman ya da pantolon şalvar gibi parçalar şekillerine göre farklılık gösterirler.

Kadın dış giyimlerinden biri ise cepkendir. Astarlı ve bedeni tamamı ile saran bu kıyafetin kolları uzun ve uç kısımları şekilli omuzdan aşağıya dökümlüdür. Kolların alt dikişleri yoktur sadece kol uç kısımları birbiri ile tutturulmuştur. İpek, brokar ya da kadife kumaştan hazırlanan cepkenlerin kenar kısımları ipek biyelerle dikilmiştir. 19.yüzyılda giyilen giysilerin omuz dış giysisi, arkalık bele kadar dar iner ve belden sonrası pililerle genişlemektedir Arkalık vücudun arka kısmını ve sırt bölümünü tamamen kapatır ve önden yaka kısmı açık ve bel kısmından birkaç zarif düğme ile kapatılmaktadır. Burjuva kadınların arkalığının düğmeleri ise gümüş ya da altından yapıldı. Arkalığın ön yaka bölümü ise hangi yöreye ait olduğunu gösterirdi. Örneğin ; Bakü'de dikdörtgen , Gazah'da ise meydan yaka , Şamahı 'da ise oval ya da daire şekilleri kullanılmaktaydı ve böylelikle kıyafetlerin tasarımlarından bulundukları yöreyi temsil ederlerdi.

Bu dönemde en dikkat çekici ve çarpıcı arkalıklar Nahcivan, Şuşa, Şamahı ve Şeki 'de hazırlanırdı. Arkalık ve diğer kadın üst giysilerinin kol altları kesik yapıldı. Bu nedeni ise kolun rahat hareket etmesi ve sıcak havalarda terlememesi için yapıldı. Bakü'de yaşayan kadınların tercih ettikleri ve kullandıkları arkalıklar mütevazı ve sade olup, kollarına dirsekten başlayarak dikilen kısmı genellikle dikdörtgen bir şekilde olmaktadır.

Bir diğer model ise omuz dış giyimlerden biri lebbade, ön kısmı açıktır ve bele kadara uzanır kol kısmı dirsek boyundadır ve alt kısmında kesiği vardır. Azerbaycan Devlet

Halçacılık ve Halk Tatbikî Sanatı Müzesinde sergilenen kadife kumaştan hazırlanmış olan lebbade'nin iç kısmı pamuklu kumaşla astarlanmaktadır. Kenar kısımlarına pamuklu verev biye geçirilir ve kanatcıkları kol ve etek boyları sim şeritlerle süslenmektedir. Lebbade cepken ve arkalıklarla beraber giyilmektedir ve rahatlığı, hafifliği için tercih edilmektedir.

Kış mevsimlerinde tercih edilen arkalığın kol düğme deliği iliklenip bağlanmaktadır. Üstüne ise küleçeye benzeyen bir kıyafet giyilmektedir. Şamahı yöresindeki kadın giysileride Bakü'de tercih edilen kıyafetlere benzemektedir. Gündelik kıyafetlere sade ve mütevazı olup, burjuva kıyafetleri ise gümüş, altın ve zariflikleri ile ilgi çekiciydi. Köynek ve cepken , tuman şekilleri diğer alanlara göre değişik değildir. Arkalığın yaka şekli ise u biçimindedir. Cepkenin yan tarafları belden aşağı biraz bol vermek amacı ile kullanılan çapık ve çıkıntının yerine iki adet üçgen şeklinde ilave kumaş dikilmekteydi. Garabağ kıyafetleri Azerbaycan'ın diğer yöresel giysileri ile benzerlik gösterir. Arkalık kalın ve değerli kumaştan yapılmaktadır. Yaka, etek, kol ağzı, cep, yan dikiş, bel kesigi boyunca işlemlerle süslenmekteydi. Kadın giysilerinde uzun etek ve kısa leb bade giyilmektedir. Leb bade, sıcak üst giyimi gibi uzun kollu gömleğin üzerinden giyilirdi ve önü iliklenmezdi. Lenkaran yöresinde giysilerin üzerinden bele ve başa eşarp sarılır ve bu da yöreye has bir özellik olarak bilinmektedir. İrevan giysileri coğrafi yönden Nahcivan bölgesine yakın olduğundan dolayı benzerlik göstermektedirler. Kadın yeleği ve eteği benzer olup, gömlekler değişiklik göstermektedir.

Yaka bölümü düz kesme şeklinde değil, kakma (oyma) yaka yapılıyor, pervaz kısımları ile etek bölümü incecik kolan kumaşlarla süslenmektedir. Arkalığın üzerine ise soğuk havada çuha giyilmektedir. O dönemde saçları toplamak için ketenden ya da pamuktan dokunmuş kumaşlar tercih ve altından yapılmış çengeller ile tuturulurdu. Üst kısmı ise keleyağı ya da çargat ile kaplanırdı ve keleyağının renklerine önem verilirdi. Genel olarak çargat boy uzunluğunda ve dört köşeli pahalı kumaşlardan hazırlanırdı. Üstüne seren daz, leçek, gesabe, zerbaft gibi pahalı kumaşlardan hazırlanan örtü atılmaktadır. Seren dazının uzunluğu bel kısmına kadar olurdu. Kumaşların dokumasında ise gümüş ve altın iplikler tercih edilirdi.

Üç baş giyimi tercih edilirdi. İlk olarak Cuna (başörtü ve tülbent cinsinden bez demek), keleyağı (ipek başörtüsü) leçek (başörtü yün atkı) , kış mevsimlerinde başörtülerinin

üzerine çeşitli şallar atılmaktadır. Diğer baş giyimlerinden biri ise Arahçın (bereye benzeyen şapka içine ya da yalnız olarak giyilen takke dir.) bu dönemde Arahçın gümüş ve altın iplerle yapıldığı için daha çok kullanılmaktaydı. (Mammadova., A.)

Bir diğer giysi ise kadın üst omuz giysisidir. Üst giysi için kürdü kadife kumaşlar kullanılmaktaydı. Bu giysilerin iç bölümü kapitone ve astarlı olurdu. Kol kısımları kısa ve etek ucuna kadar tavşan tüyü geçirilirdi. Etrafı ise parlak simler ve kolanlar ile incecik şeritlerle süslenirdi. Bu üst giysi genel olarak kışın tercih edilirdi ve pervaz kısımları ise kürk olurdu (Rasim, 1997).

19. yüzyılda Garabağ kürdüləri çok popülerdi. Horasan'dan getirtilen sarı renkte ve deri üstüne ipek iplikle yapılmış işlemeli ve desenli kürdüler çok moda olmuştur. O dönemde üst giysilerden gülece bel kısmına kadar düz olurdu ve etek kısmı pileli ya da büzgülü olmaktaydı. Gülece'nin uzunluğu diz boyuna kadardı. Kolları direseğe kadar olup, tirme ya da kadife kumaştan astarlı dikilmekteydi. Etek ,bel , kol ve yaka kısmına bocuklardan işlemler yapılmaktaydı. Dış kıyafetleri olarak tercih edilen takımlar, bel kısmından kesili ve alt kısımları elle dikilmiş olurdu. Aynı zamanda renkli pullarla ve simlerle süslenirdi. Üst kıyafetlerinin alt kısmına tuman denilen ve topuk kısmına kadar uzanan büzgülü geniş etekler giyilmekteydi. Genellikle birkaç eteğin üst üste giyildiği ve iç etekle dış etek arasında giyilenlere de "ara tuman" denilmekteydi. Aynı zamanda kadınlar dışarı çıktıklarında eteklerinin üzerine çakşır denilen paçalı kıyafet giyerlerdi. İpek kumaştan olan tuman genişliği ve serbest pililerle sıkılaştırılıp bel kısmına geçirilen ve uç kısmı püsküllü uçkurla bağlanırdı. Bu etekler Azerbaycan'da yöresel olarak giyilmekteydi ve boyları farklı olurdu. Nahçıvan bölgesinde etek boyları Azerbaycana'a göre daha kısadır. Azerbaycan müzesinde sergilenen sekiz adet Nahçıvan yöresi giysileri Güney Azerbaycan giysileri ile birbirine benzerlik göstermektedir. Aynı zamanda Nahçıvan'ın Şerur alanında bu etek boyları kısa olması ile dikkat çeker.

XX. yy. başlarında yayınlanan mizah dergisinde Molla Nesredin dergisinde bu etek boyları eleştirilmiştir. Aynı zamanda erkek giysileri ise o dönemde iktisadi ve siyasi olaylara çok az da olsa etkisini göstermektedir. Azerbaycan yakın doğu'nun ipek imal merkezi olması giysilerin kumaşı ipekten olmasına imkan sağlamaktadır. Azerbaycan giysilerine baktığımızda XIX. yüzyılda kıyafetlerin hemen hemen hepsi elle dikilip hazırlanmıştır. Erkek kıyafetlerine göre, kadın giysileri daha gösterişli itinalı ve o

dönemin modasına uygun tasarlanmıştır. XIX. yy. sonlarında ise Azerbaycan milli giysilerinin zaman içerisinde farklılık göstermiş ve zamanla yok olmasına zemin hazırlanmıştır. Bu değişimden dolayı köylerde ve kentlerde bu tarz giysiler gündelik hayatta kullanılmaya geçmiştir. Böylelikle milli giyimlerin tamamen yok olmasına neden olmuştur. Zaman içinde milli bayramlarda tercih edilen giysiler zamanla müzelerde sergilenmiştir. Buradaki asıl amaç genç nesillerin milli giysiler ve kültürle ilgili bilgi sahibi olmalarına yardımcı olmaktır. Aynı zamanda bu giysiler zengin Azerbaycan'ın giyim kuşam kültürünü ve zenginliğini ifade etme aracı olarak görülmektedir (Mammadova, Azerbaycan'da 19 Yüzyılda Yöresel Kıyafetler, 2015).

Azerbaycan'da yaşamların süren insanlar bulundukları bölgenin iklim şartlarını, coğrafi konumlarını ve elverişli topraklarını ölçerek aynı zamanda dokumacılıkta da kendini geliştirmişlerdir. M.Ö Bu topraklarda yaşayan insanların kılık kıyafetleri ile ilgili bazı ipuçları eski dönemlere ait giysilerin incelenmesi Gobustan'daki kayaların üzerinde çizilmiştir. Ziviye, Töyretepe ve Heslenli de yapılan kazı çalışmalarından bulunan tunç kemeri üzerindeki figürler, bıçak sapları ve dokuma materyallerinin izlerini vermektedir.

Ülkenin Nahcivan bölgesinde yün, pamuk dokumacılığı da gelişme göstermiştir. Azerbaycan'da imal edilen brokar, tırme, tafta, atlas, diba, kadife patiska gibi kumaşlar yurtdışına ihraç edilmekteydi. 19. yy. kadınların kendilerini rahat hissedecek kıyafetleri tercih etmeleri ikinci sıradaydı. İlk sırada giysinin gösterişli olması ön planda tutuluyordu. Kıyafetlerin renkleri kadınlar için önemli bir detaydı. Doğal boylarla boyanmış dokumlara önem verilmekteydi. O dönemde kumaş üzerindeki desenler çoğunlukla baskı ve nakış teknikleri ile hazırlanırdı. Giysilerin bir diğer parçası olan gümüş ve altın değerli taşlardan hazırlanmış takı formları üretim içinde önemli bir konuydu. Milli giysiler, çarık, başlık ve sandalet ile bir bütünlük sağlardı. Ayağa ise ipek ve yün dokumalarla örülmüş çoraplar giyilirdi. Aksesuarlar kol ve parmağa takılan boyun ve baş için takılanlar ve giysi üzerine takılardı (Rasim, 1997).

Azerbaycan ait mili ve yöresel kıyafetlere , Bakü'de Devlet Tarih Müzesi'nde ve Azerbaycan Devlet Halçacılık ve Halk Tatbiki Sanatı Müzesi'nde, Lenkeran Devlet Tarih Müzesi'nde Tiflis Devlet Tarih Müzesi'nde (Gürcistan), rastlanmaktadır. İnsanları kapanmaya ya da giyinmeye sürükleyen nedenler biyolojik bir durumdur. Bir başka nedeni ise inanışlar, beğenilme ve farklı olma duygusuna dayalı olarak düşünülebilir.

Aslında bu durum kişilerin bulundukları coğrafya , iklim, ortam, ekonomik durum ve sosyal olaylarla ilişkili olduğudur.

4.2. Erkek ve Kadın Kıyafetleri

Bölgesel olarak tercih edilen ve erkek giysileri o dönemin siyasi olaylarını az da olsa etkisini göstermektedir. Üst kıyafet olarak bedene oturan uzun kollu çuha giyinilmekteydi. Çuha kalın kumaşlardan dikilir. Çuha'yı üzerinde taşıyan kişinin yaşı çuhanın rengi ve uzunluğuna göre farklı olmaktaydı aynı zamanda gençler ise açık renklerde ve daha boyu biraz daha kısa olan çuhalar giyilmekteydi. Çuhanın altı ise başarılı yünlerden dokunmuş pantolon giyilmektedir. İklimi daha sert geçen yüksek alanlarında ise üst giysi kürk tercih edilmektedir. Giysilerin kürkleri kuzu derisinden olan ve yünlü kısmı içe doğru ve kenar kısımları ise işlemeli yapıldı. Garabaği Şeki ve Şuşa' da en iyi ve en güzel kürkler dikilmekteydi.

İran'dan Horasan 'a getirilen kürkler çok değerli ve şöhretliydi. Ayrıca çuhanın, abanın ya da kürkün alt kısmından dar ve uzun kollu bedene tam anlamı ile oturan arkalık giyilmekteydi. Varlıklı kişilerin giydikleri arkalıklar gümüş ve altın ipliklerle işlemlerle kaplıdır. Ön kısım ipekli ve diğer kumaşlardan hazırlanmış düğmeler ile bağlanır, üstüne belden ince kuşak ya da kemer sarılırdı. Başa, yüksek, kenarı yukarı katlanmış külâh şeklinde başlık , deriden dikilmiş papak ya da börk (hayvan postundan yapılmış giysi) giyilir.

Azerbaycan desen ve motif süslemeleri bakımının yanı sıra dokuma ve kumaşları ile de ilgi çekmektedir. Azerbaycan'da 17. Yüzyılda tekstil ve dokuma üretim inde uzmanlaşma ileriki yıllarda da devam edildiği görülür. Azerbaycan'da imal edilen muslin, kadife, atlas, brokar, patiska ve diba gibi kumaşlar aynı zamanda dış ülkelere ihraç edilmektedir. Bayan kıyafetleri genellikle tirme, kadife ve ipek kumaşlardan yapıldı. Erkek kıyafetleri için çoğu zaman yün kumaşlar tercih edilirdi. Özellikle burjuva kesimi iç giysilerinde ipekli kumaşları tercih ederken diğer kesimlerden olan kişiler ise pamuklu ve keten kumaşları tercih ederlerdi (Mammadova, Azerbaycan'da 19 Yüzyılda Yöresel Kıyafetler, 2015).

4.3. Motifler

21 yüzyılda kullanılan kumaşların üzerine genellikle ana motifler olarak nakış ve baskı tekniği uygulanırdı. Azerbaycan'ın Gence, Şamahı, Şeki, Şirvan ve Nahcivan gibi

kesimlerinde ahşap dekorlarla yapılan baskı tekniği çok gelişmiştir. Ahşap baskı kalıpları ceviz ağacından hazırlanır ve motifin şekline ve büyüklüğüne göre üzerinde düzeltme yapılırdı. Uygulanan bu baskı kalıplarından geometrik ve bitkisel motiflerin yanı sıra insan, kuş ve hayvan betimlerine de rastlanılmaktadır. Günümüzde bu motifler halen Şeki, Gence gibi bölgelerde hazırlanan keleşa da kullanılmaktaydı. Buta ve tavus kuşu biçimlerinin yanı sıra çiçek, gül, yaprak, tepelik ve madalyonlar da kullanılan formlar içindedir. İşlemlerde ve dokumlarda kullanılan desenlerden biri de spirallerdir. Azerbaycan kumaşları desenlerine göre üç grupta toplanabilir; yazılı kumaşlar, desenlerle bezenmiş kumaşlar ve konusu olan kumaşlar olarak sıralanmaktadır. Yazılı kumaşların üzerinde Kuran'dan alınmış ayetler, Doğu şairlerinin şiirleri yazıları mevcuttur (Mammadova, Nakış Sanatı Ustalarının İmzaları Azerbaycan Dünyası, 2005).

4.4. Motiflerle Bezenmiş Kumaşlar

Azerbaycan dokumacılık kültüründe çok önemli bir noktadır. Özellikle kumaşlarda geometrik ve bitkisel desen ve motifler kullanılarak hazırlanan dokuma kumaşları ön plana çıkmıştır.

Bu tarz kumaşların üstünde belirli bir konu yer alırdı. Fransa'da dekoratif sanatlar müzesinde Kızılbaş giysisi giymiş bir atlı ve elinde kemendi ile yakalamış olduğu kişi ile tasvir edilmiş bir şekilde sergilenmektedir. Yakalanan kişinin giysisi, başındaki arahçın'ı çizgili şeridi etnik yüz hatları ile tam olarak Orta Asya'yı izlerini taşımaktadır. Kumaşların üzerinde anlatılan sahneler o döneme ait giyim kumaşın izlerini yansıtmaktadır (Uğurlu, 1997).

Şekil 9: Azerbaycan Halçası Ve Halk Tatbikî Müzesi'nden 7498 Envanter Numaralı, 19. Yy. Kayıtlı Üst Köynek.

Kaynak: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/Mammadova-Arzu-Azerbaycanyüzyıl-Yöresel-Kıyafetler> erişim tarihi :2021

Şekil 10: Azerbaycan Halçası Ve Halk Tatbiki Sanat Devlet Müzesinden 19.Yy Ait Cepken.

Kaynak: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/Mammadova-Arzu-Azerbaycanyüzyıl-Yöresel-Kıyafetler> erişim tarihi :2021

Şekil 11: Envanter Numaralı Arkalık. XIX. Yüzyıl.

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan_gelenekleri erişim tarihi: 2021

Şekil 12: Lebbade. Azərbaycan Halçası Ve Halk Tatbiki Sanat Devlet Müzesinde 7305 Envanter Numaralı 19. Yüzyıla Ait Bir Lebbade.

Kaynak: https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/Mammadova-Arzu-Azerbaycan_yüzyıl-Yöresel-Kıyafetler

Şekil 13: Azerbaycan Halçası Ve Halk Tatbiki Sanat Devlet Müzesi’nde 19. Yüzyıla Ait Kürdü.

Kaynak: <https://Azerbaycan-in-19-yuzyil-yoresel-kiyafetleri.html>

Şekil 14: Garabağ Yöresi Kadın Kıyafetleri

Kaynak: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/Mammadova-Arzu-Azerbaycan-yüzyıl-Yöresel-Kıyafetler>

Şekil 15: Arkalık ve Tuman

Kaynak: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/Mammadova-Arzu-Azerbaycan-yüzyıl-Yöresel-Kıyafetler>

Şekil 16: Çuha Erkek Kıyafeti. Gazah Yöresi 19 Yy

Kaynak: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/Mammadova-Arzu-Azərbaycanıyüzyıl-Yöresel-Kıyafetler>

4.5. Azerbaycan'da D   n Merasimi

   il 17: Azerbaycan'da Gelin Alma

Kaynak: Nigar Jalalzade Arşivi

Gelin arabalarının üzerine oyuncak gelin koyup arabayı s  slendirip gelin arabası hazırlanmaktadır. .Eskiden gelini atla almaya gelirlerdi zaman ilerledikçe arabalar geçmişten günümüze kadar devam etmiş gelin geleneği araba modelleri ve süsleri değişse' de hala devam etmektedir.

Şekil 18 : Azerbaycan’da Gelin Evden Çıkma Merasimi 1985.

Kaynak: Nigar Jalalzade Arşivi

Gelini evden çıkardıkları zamanda mutlaka “vagzalı” şarkısı çalınmaktadır 1830 yılından bu yana hala devam etmekte olan bu gelenek gelinin evden çıkarken ve yeni evine girerken aslında şarkının insana hissettirdiği duygu hem neşe, hem hüznün aynı zamanda kızın ve erkeğin yakınlarından biri “Aynayı” diğeri “Mum”u tutarmış.

Şekil 19: Gelin – Damat

Kaynak: Nigar Jalalzade Arşivi

1985 yılında Gelinler kendi düğünlerinde çok sakin olmalı dans edemezler etselerde sadece 1 defa fakat, 1985 yılında Gelinler kendi düğününe bile gitmezlermiş.

Şekil 20: Düğün Merasimi

Kaynak: Nigar Jalalzade Arşivi

Gelini Evden çıkarken (1985). Çıkmadan önce erkek tarafının adamları dans ederek içeri girip gelini alırlar sonra bey gelir onlar çıkmadan öncede yine dans ederek Gelini evden çıkarırlar.

Şekil 21: Gelinin Bey Evine Geldiği Zaman. Gelin Eve Girmeden Kurban Kesilir (07 Mart 1985)

Kaynak: Nigar Jalalzade Arşivi

Şekil 22: Düğün Sonrası Masa Geleneği*

Kaynak: Nigar Jalalzade Arşivi

4.6. Azerbaycan’da Nişan ve Kına Gecesi Giysileri

Geleneklere göre gelinlik, damadın ailesinin gönderdiği pahalı ipek kumaşlardan – damasko, simli kumaş, atlas, tafta, kadife vs. dikilmektedir. Tabi ki, kumaşlar, ailenin sosyoekonomik durumunu dikkate alınarak seçilmekteydi, hatta zengin olmayan aileler de bile kızlarının en az bir tane pahalı ipek veya kadifeden düğün elbisesinin olmasını isterlerdi. Düğün elbiselerinin dikilmesi için, zengin aileler, bölgede en tanınmış profesyonel terzileri davet ederlerdi. Masraflar da damadın ailesi tarafında karşılanırdı. Ayrıca, gelinlik biçme merasimine damadın yakın akrabaları –annesi, teyzeleri, kız kardeşleri katılırlardı.

* Düğün merasimi tamamlandıktan sonra gelinin erkeğin evinde masaya oturması istenir. Usul gereği gelin oturmayı kabul etmez ve gelenek gereği olarak kayınvalidesi geline ziynet hediyeler verir. Ardından gelin masaya oturur ve kucağına çocuk verilir ve gelin kucağına verilen çocuğa da adet gereği olarak hediyeler verilir. Masanın kurulmasında masa üzerine konmuş olan mum ve ayna o evlilikle birlikte masaya konur ve hiçbir surette farklı bir yere kaldırılmazlar.

Şekil 23: Azerbaycan Kına Gecesi Kostümü

Kaynak: Nigar. Jalalzada. Arşivi. Instagram

Söylenenlerden de anlaşıldığı dibi, gelinin düğün elbiseleri çeşitli renklerden oluşan birkaç takım kumaştan tedarik edilirdi. Tabi ki onlar hepsi birden dikilmiyordu. İşin en ciddi kısmı, gelinliğin renginin seçilmesi sayılmaktaydı – renk titizlikle seçiliyordu, çünkü gelinlik “uğurlu” renkte dikilmeliydi. Genellikle bu renkler kırmızı veya beyaz oluyordu, bu renkler güneşin çeşitli zamanlarda – şafak ve öğle – gökyüzünde görüntüsü ile bağdaştırılmaktaydı.

Şekil 24: Gelin Damat Kına Gecesi Kostümleri (Azerbaycan Milli Giyimi Farklı Renklerde Değişerek Giyiliyor)

Kaynak: Nigar.Jalalzada.Arşivi. Instagram

Böylece, gelinlik biçme geleneğine büyük önem verilmekteydi ve bu sebeple de bu gelenekle ilgili çeşitli merasimler düzenlenirdi. Bunlardan biri de, merasime katılanlara iki çiçek çayı (düreng) ikram edilmesi idi. Bunun için bir küçük kâseye veya fincana kaynar su konur, şeker veya bal ilave edilir, daha sonra ise çayın demi konulurdu. Bununla birlikte çayın demi kaynar suya karışmıyordu ve sonuçta bardakta çay iki renkli olurdu. Çay masaya sunulduktan sonra kaşıkla karıştırılıyor ve normal karışım haline getiriliyordu. Bu merasim, iki aile, kaynar su ve çayın demi misali birbirine karışarak bir bütün oluyor anlamına gelmekteydi (Arif.,M. 2012).

Şekil 25 : Azerbaycan Yöresel Kıyafetleri

Kaynak: Nigar.Jalalzada.Arşivi. Instagram

Şekil 26: Azerbaycan Gelinlik Modelleri (Azerbaycanda Düğünler Güç Gösterisi Olarak Kabul Gördüğünde Gelinlik Modellerinde Abartılı Görünüm Önem Arz Etmektedir).

Kaynak: Nigar.Jalalzada.Arşivi. Instagram

Şekil 27: Azerbaycan Günümüzdeki Gelinlik Modelleri

Kaynak: Nigar.Jalalzada.Arşivi. Instagram

Şekil 28: Günümüz Azerbaycan Gelinlik Modelleri

Kaynak: Nigar.Jalalzada.Arşivi. Instagram

Şekil 29: Günümüz Azerbaycan Gelinlik Modelleri

Kaynak: Nigar.Jalalzada.Arşivi. Instagram

SONUÇ

Çalışmamızda Azerbaycan'da Düğün Geleneği ve Gelinlik Modası incelenmiştir. Azerbaycan'da düğün öncesi gelenekler, düğün, kına gecesı, nişan ve geleneksel kıyafetler modaya etkisinden bahsedilmektedir. Aynı zamanda Azerbaycan çok kültürcülüğü ve tarihine de değinilmiştir. Azerbaycan düğün törenleri asırlarca devam eden gelenek ve adetleri bizlere yansıtmaktır. Azerilerin büyük çoğunluğu Azerbaycan Cumhuriyeti ve İran Azerbaycan bölgesindeki en önemli aile geleneklerini yaşadıkları bilinmektedir. Azerbaycan'da yaşayan halkın gelenek görenek kültürlerinde düğün merasimlerinin rolü çok büyük bir öneme sahiptir. Azerbaycan halkı düğün geleneklerini günümüze kadar korumuşlardır.

Kültür geçmişten günümüze insan topluluklarını bir arada tutan yaşatan birbiri ve bağlarını kuran unsurlardır. Kültür bir milletin gelenek ve göreneklerini aynı zamanda değer yargılarını düşünce ve inanç tarzlarını belirlediği gibi yaşadığı toplum zevklerini de yansıtmaktadır. Bazı toplumlar bulundukları bölgeleri terk etmiş olsa bile taşındıkları alanda geçmişteki kültürlerini sürdürürler. Ancak kültür unsurları çevresel etkenlere maruz kaldıkları zamanda değişiklikler gösterebilirler ve zaman içinde geçmişteki kültürleri yok olabilmektedir. Fakat bazı kültürler vardır ki asırlarca devam edebilmektedir.

Çalışmamızdan anlaşılacağı gibi eski tarihi olan Azerbaycan halkının düğün törenleri geleneklerine özgü özellikler ve bazı öğeler ilave edilerek günümüze kadar gelmiştir. Düğün merasimleri nişan, kına vs aslında Azeri halkın bakış açısı hakkında tarihe ilişkin bilgileri sunmaktadır. Halkın tarih boyunca oluşan milli manevi değerleri - dini inançları, aile değerleri, misafir severlik barındıran gelenekleri, etiket kuralları, yemek kültürü, folkloru, müziği, dansları ve diğer özellikleri Azerbaycan düğün merasimlerini yansıtmaktadır. Azeri halkının bir başka milli manevi değerleri ise misafirperverlik geleneğidir. Bilhassa nişan, elçilik ve düğün merasimleri sırasında kendilerine has tarzları ile sergilenirler.

Azerbaycanlıların düğün merasimleri tarih boyunca belirli değişikliklere uğrasa bile, ulusal kültürün özgünlüğünü korumuştur. Modern düğün törenleri aracılığıyla halkın

milli manevi değeri olan danslar - Yallı, Terekeme vb. müzik sanatı - halk şarkıları, ozan müziği, hanendelik sanatı, halaylar ve s. kuşaklar boyunca aktarılmaktadır.

Sonuç olarak çalışmada düğün törenlerinin halkın geleneksel kültürünün en istikrarlı öğelerinden birini oluşturduğu, onun aracılığı ile halkın örf ve geleneklerinin, milli manevi değerlerinin kuşaklar boyunca aktarıldığı sonucuna varılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdulla, B. (2005). *Azərbaycan Mərasimi Folkloru*. Bakü: Qismet.
- Abdullaev, C. (1992). *Azərbaycanda Almanlar*. Bakü: Azərbaycan Bildirileri.
- Aliyev, H. (2010). *Kahabad Or Ayner Education Centre*. <https://heydar-alievfoundation.org/en/content/view/139/2245/%E2%80%9CKhabad--OrAvner%E2%80%9D-Education-Centre>.
- Allammalı, M. (2011). *Azərbayca'nın Oərb Bölgəsinin Manevi Mədəniyyətindən Tarixi Tədqiqat*. Azərbaycan: Azərbaycan.
- Asef, O. (2012). *Evlenme Gelenekleri Palu ve Nahcivan Yöresi Üzerine Bir Araştırma*. Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi: Uluslararası Palu Sempozyumu Bildiriler Kitabı.
- Aydın, U. (1990). *Dokuma ve Estetik Renklendirme*. Tekstil ve Mühendisleri Odası .
- Aydın, U. (1997). *Sanatsal Dokumalar*. Art Dekor Dergisi .
- Bakı, F. (1925). *Wedding Ceremonies of Azerbaijan*. Bakü: Kültür Evreni- Universe Culture-Мир Культуры.
- Bakıxanov Qüdsi, A. A. (2005). *Seçilmiş Eserler*. Bakü: Turuz Dil ve Edebiyat Kütüphanesi.
- Behlül, B. (2006). Sarı Aşığ'ın Bayatları. *Azərbaycan Folklorunun İlk Nəşrləri Serisi*, 96.
- Bekker, M. (2000). *Evrei Azərbaydjana: İstoriya İ Sovremennosti*. . Bakü: Polygraphic Prodition.
- Bünyadov, Z. (2007). *Azərbaycan VII - IX Asırlarda* . Bakü: Şark - Qarb.
- Bünyadov, Z., & Yusifov, Y. B. (1996). *Azərbaycan Tarihi*. Bakü: Elm Neşri.
- Cavadov, Q., & Hüseynov, R. (1999). *Udilər*. Bakü: Elm Nəşriyatı.

- Çakan, A. (2018). *Dede Korkut Hikayeleri – Kitabı –ı o Dedem Korkut* . İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dede, K. (2007). *Azerbaycan Etnografyası Ğç Cild. Baskı*. Bakü: Azərneş.
- Derneği, A. D. (2004). *Zengin Nakışlar*. <https://docplayer.biz.tr/11634662-Azerbaycan-in-19-yuzyil-yoresel-kiyafetleri.html>.
- Docplayer. (2021, 05 16). *docplayer*. Azerbaycan-in-19-yuzyil-yoresel-kiyafetleri.html.: <https://docplayer.biz.tr/> adresinden alındı
- Efendi, S., & Aliyeva, R. (1997). *Azerbaycan Giyimleri*. Bakü: Azerbaycan Neşriyatı.
- Ehali. (2009). *Milli Terkibi Ana Dili vr Serbest Danışdığı Dillere göre Bölgesi*. Azerbaycan: https://www.stat.gov.az/source/demography/az/001_11-12.xls.
- Elbas, A., & Erdönmez, A. (2011). *Burasalımısın Kadifeli Gelin, Dünden Bugüne Bursa Gelinlik*. Bursa: Bursa Kültür ve Sanat.
- Fırat. (tarih yok). *Fırat*. sempozyum/4-2/16.%20Asef%20Orucov.: <http://web.firat.edu.tr/harput> adresinden alındı
- Francis, T. (2004). *Edmunds, Soviet Music and Society Under Lenin and Stalin: The Baton and Sickle* .
- Ganbraow, A. (1991). *Bağımsızlıktan Sonra Azerbaycan'da Din Devlet İlişkileri*. Dergipark.
- Gönül, A. (2005). *SSCB Döneminde Azerbaycan'da Dil Planlaması*. Doktora Tezi.
- Hacieli, Ş. (2007). *Kuzey Batı Azerbaycan*. İngiltere Bakü: Eğitim.
- İlgar, C. (2002). Güney Azerbaycan'da Türkler'nde Aşıklara Yapılan Düğün Törenlerindeki Bazı Gelenekler ve Özgün Özellikler. *Dergipark*.
- Kılıç, S., & Altuncu, A. (2014). *Karakoçan'da Evlilik Adetleri* . International Periodical For The Languages History Of Turkish or Turkic.

- Mahmudov, Y., & Ağayev, İ. (2004). *Azerbaycan Ulus Cumhuriyeti Ansiklopedisi*. Azerbaycan : Neşr.
- Malak, N. (2019). *Azerbaycan'da Deevelet Siyaseti Olarak Çokkültürcülük*. Ankara: Yüksek Lİsans Tezi .
- Mammadova, A. (2005). *Nakış Sanatı Ustalarının İmzaları Azerbaycan Dünyası*. İstanbul: Azerbaycan Kültür ve Dayanışma Derneği.
- Mammadova, A. (2015). *Azerbaycan'da 19 Yüzyılda Yöresel Kyafetler*. Bilimsel Hazırlama Makale.
- Murselov, C. (2016). *Azerbaycan Dini İnançlarına Göre Gene Bakış*. Bingöl İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt. IV. Sayı 8.
- Mustafa, N. (2014). *Ermenilerin 1905-1906 Yıllarında Güney Kafkasya'da Yaptıkları Katliamlar*. Dergipark.
- Nadiroğlu., E. (2011). *Hayatımızda Simens İzleri*. Bakı: Ozan.
- Nagiyev, H., & Verdiyeva, H. (2007). *Azerbayan Tarihi*. Bakü: Mbm.
- Nazimli, A., & Mustafa, V. (1998). *Tarihin Kara Sayfaları*. Bakü: Kartal.
- Nurzade, Ş. (2018). *Milli Manevi Değeri Olarak Azerbaycanlıların Geleneksel Düğün Töreni*. Bakü Azerbaycan: Kültür Evreni-Unıverse Culture-Мир Культуры.
- O'Brien, M. (2004). *Uzeir Hajibeyov and his role in the developement of musical life in*.
- Orucov, H. (2012). *Azerbaycan'da Din: Eski Zamanlardan Günümüze*. Bakü. CBS Basımevi.
- Quliyeva, S. (2002). *Azerbaycan'da Yaşayan Azınlık Halklarının Gelenek ve Göreneklerinin Tanıtılmasında Kütüphanelerin Rolü*. Bakü: Azerbaycan Milli Kütüphanesi.
- Rüstemova, A. (2009). *Azerbaycan'da Tarihsel Kimliğin Dilin Gelişimi Süreçleri*. Dergipark.

- Sabahattin, T. (2002). *Tarih Boyunca Anadolu 'da Giyim Kuşam*. İstanbul: Nadir Kitap.
- Sarabski, H. (2006). *Eski Bakü*. Bakı Doğu Batı: Şerq Qerb.
- Seydlitz, N. (1871). *Bakü Eyalatinin Etnografik Çizimi*. Tiflis: Kafkas Takvimi.
- Song, S. (2016). *ÇokKültürcülük*. Stanford Ansiklopedisi.
- Şenol, A. (1999). *Türk Halk Oyunları Giysileri*. MEB.
- Tuna, S. T. (2006). *Türk Dünyasındaki Düğünlerde Koltuklama ve Kırmızı Kuşak Bağlama Geleneği*. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi.
- Turuz. (2021, 04 09). Agha+Bakixanov+Qudsi-Sechilmich+Eserleri-Bakı: <https://turuz.com> adresinden alındı
- Verdiyeva, H. (2007). *Pereceleşkaya Politika Rossiyskoy İmperiina Kavkaze*. Bakü: Переселенческая Политика Российской Империи НаКавказеKavkaz i Globalizatsiya.
- Verdiyeva, H., & Rauf, H. Z. (2013). *Ermenilerin Seçeresi ve Ermenilere Göçleri*. Türkiye Azerbaycan Sempozyumu Bildiri Kitabı.
- Yagup, M. (2004). *Azerbaycan Irak Cumhuriyeti Ansiklopedisi*. Bakü , Doğu Batı.
- Young, E. (2009). *Encyclopedia Of The Jewish Diaspora Orgins, Experiences and Culture*. Amerikan Kütüphane Derneği.
- Zeynelova, S. (2002). *Azerbaycan'da Alman Kolonileri 1819- 1941*. Azerbaycan: Baku: Yayıncı.
- Zeyrek, Y. (2015). *Kitabe Dede Korkut Destanı*. Ötüken Yayınları.
- Abdullaev, C. (1992). *Azerbaycan'da Almanlar*. Bakü.